

WORK
IS
LOVE
MADE VISIBLE

EEN STUDIE NAAR DE
HANDELINGSMOGELIJKHEDEN VAN
SEKSWERKERS IN KAAPSTAD

FLOOR DE LAAF

Work is love made visible

Een studie naar de handelingsmogelijkheden van sekswerkers in Kaapstad.

Floor de Laaf

Uit: 'On Work' in The prophet (Gibran 1923).

Deze Masterthesis is ingediend ter afronding van de master 'Multiculturalisme in vergelijkend perspectief', Culturele Antropologie.

Naam: Floor de Laaf
Studentnummer: 3452069
Begeleider: Sofie Smeets
Instelling: Universiteit Utrecht
Datum: 15 augustus 2011
E-mail: fdelaaf@gmail.com

Inhoudsopgave

Voorwoord	9
1 Inleiding	11
1.1 Thematiek en vraagstelling	11
1.2 Wetenschappelijke concepten	13
1.3 Concept sekswerker en seksindustrie	17
1.4 Onderzoekslocatie: Kaapstad	18
1.5 Methodologische verantwoording	19
1.5.1 Sweat	21
1.5.2 Justice Acts	21
1.5.3 STOP!	22
1.6 Opbouw	22
2 Percepties vanuit de samenleving	23
2.1 Invloed van het WK	23
2.2 Mensenhandel	25
2.3 Sekswerk en de nationale wetgeving	29
2.4 De achtergrond van sekswerk en de marginale positie in de samenleving	32
2.5 Werkomstandigheden	35
2.6 Resumé	36
3 De Sekswerker	37
3.1 De motivatie van vrouwelijke sekswerkers	37
3.2 De motivatie van mannelijke sekswerkers	39
3.3 De afwerkplaats	40
3.4 Het lichaam	44
3.5 Seks	45
3.6 Resumé	48
4 De onderhandelingsruimte van de sekswerker	49
4.1 Machtsverhoudingen	49
4.2 Speelruimte	51
4.3 Overlevingsstrategieën	52
4.3.1 Vriendinnen	53
4.3.2 Langdurige relaties	54
4.3.3 Geen pooiers	55
4.3.4 De relatie met medewerkers van NGO's	56
4.4 Resumé	57
5 Conclusie	59
Reflectie	61

Glossarium	63
Bibliografie	65
Internetbronnen	70
Bijlagen	73
Bijlage 1: Kaart van Kaapstad	73
Bijlage 2: Wet sekswerk in Zuid-Afrika	75
Bijlage 3: Palermo Protocol	77

Voorwoord

Een uitspraak van een informant die ik in de eerste maand hoorde is me het meest bijgebleven: 'Zuid-Afrika, maar zeker Kaapstad, kent vele gezichten'. Ik heb veel nagedacht over wat zij daarmee bedoelde. Vanaf de eerste week zie je het contrast overal om je heen: rijk en arm, een villawijk naast een township. Er zijn zoveel tegenstellingen, dat het mij nog steeds niet lukt om het ware gezicht van Zuid-Afrika te doorgronden. Hetzelfde geldt als je probeert een sekswerker te omschrijven. Los van de transactie en de dienst die daarvoor verleend wordt, kan ik niet zonder meer stellen dat sekswerkers tot een specifieke groep behoren. Het zijn mannen, vrouwen en transgenders die net als iedereen opgaan in de Zuid-Afrikaanse samenleving.

Op deze plaats wil ik graag elke vrouw die ten grondslag ligt aan deze thesis bedanken voor de contacten die ik met ze heb gehad en het inzicht dat zij mij hebben gegeven over de complexe aspecten van sekswerk. Bovenal gaat het om sterke, krachtige vrouwen die met doorzettingsvermogen strijden voor hun rechten. Verder bedank ik de organisaties Sweat en Justice Acts die mij de meeste inzichten hebben gegeven voor de tot standkoming van deze thesis. Tevens heb ik aan hen de contacten binnen de Counter Trafficking Coalition, STOP! en de Not For Sale Campaign te danken. Speciaal wil ik Maria Stacey bedanken, die tijdens de vele ritjes in de auto mij nieuwe inzichten gaf over de complexe samenleving van Zuid-Afrika en de positie die de sekswerkers daarbinnen innemen. Eveneens wil ik mijn huisgenoot Merel bedanken, waarmee ik veelal onder het genot van een glaasje Zuid-Afrikaanse wijn, de vele indrukwekkende gebeurtenissen die tijdens mijn onderzoek plaats vonden, kon bespreken en analyseren. Bovendien hebben we regelmatig mooie, bijzondere activiteiten kunnen ondernemen om de hectiek van ons onderzoek even van ons af te kunnen zetten.

Tot slot wil ik mijn dank uitspreken aan al mijn lieve vrienden in Nederland die mij oppeppende berichten stuurden; mijn ouders Marjolijn en Toon, die mij onvoorwaardelijk steunen en vertrouwen hebben in wat ik doe. Ook gaat mijn dank uit naar mijn afstudeerbegeleidster Sofie Smeets, die mij door gefundeerde feedback steeds een stukje verder op weg hielp. Niet te vergeten de fijne middagen en avonden met mijn vrienden van de universiteit die mij vooral afleiding boden, waardoor ik daarna met frisse zin weer verder kon schrijven. Ten slotte bedank ik mijn vriend Tim voor al zijn geduld en het vertrouwen dat hij in mij heeft.

Floor de Laaf, 2011

1 Inleiding

“ I pay tribute to the mothers and wives and sisters of our nation. You are the rock-hard foundation of our struggle.”¹

“... Freedom cannot be achieved unless the women have been emancipated from all forms of oppression.”²

De eerste uitspraak deed Nelson Mandela net na zijn vrijlating en de tweede tijdens de eerste democratische verkiezingen in Zuid-Afrika. Hij geeft met deze uitspraken erkenning aan de grote rol die vrouwen in de Zuid-Afrikaanse samenleving spelen. Het zijn de moeders en vrouwen die hun gezin proberen te onderhouden. Sommigen van hen doen dit door middel van sekswerk. Door hun lichaam in te zetten proberen zij hun positie in een mondiale economie te versterken en armoede en ongelijkheid te overkomen.

Het is niet de eerste dag dat ik mee ga op outreach, met Sweat, naar een gebied net buiten de stad. Het is bloedheet, de lucht trilt, maar toch zijn er een aantal sekswerkers aan het werk. De duidelijk bezwete dames staan half verscholen in de duinen, als ze onze bus herkennen steken ze half hun hand op om te groeten. Zonder water of eten staan ze hier uren achter elkaar te wachten op klanten, die er met deze hitte volgens Pamela ook minder zin in te lijken hebben. Dankbaar drinkt ze gulzig van het water dat we haar aanbieden. Ook de twee dozen met condooms komen goed van pas, want ze zat al een tijdje zonder.

Het doorzettingsvermogen van Pamela toonde mij hoe sterk en volhoudend sekswerkers kunnen zijn. Velen van hen moeten regelmatig afzien want het is niet alleen het weer dat hen belemmert, nee het zijn de klanten en de politie die het hen soms behoorlijk moeilijk maken. Ondanks de hindernissen die zij tegen komen in hun leven kwamen de vrouwen over als sterke onafhankelijke vrouwen die proberen om hun eigen levensomstandigheden, of die van familie, te verbeteren.

1.1 Thematiek en vraagstelling

Al in de aanloop tot het Wereld Kampioenschap Voetbal 2010 (WK 2010) berichtten de media over de grote hoeveelheid sekswerkers die een wereldevenement van dat formaat zou aantrekken. Waar sommige media berichtten over sekswerkers, hadden anderen het over slachtoffers van mensenhandel. Ongeacht welke term er gebruikt werd, waren veel Non

¹ Nelson Mandela – Address to the people of Cape Town on the day of his release from prison, 11 February 1990.

² Nelson Mandela – State of the Nations Address, 1994.

Governmental Organisations (NGO's) het er over eens dat er sprake zou zijn van een grote toename van vrouwen die werkten in de seksindustrie.

Het taalgebruik of woordkeuze in de media symboliseert de twee dominante visies die er in de huidige Zuid-Afrikaanse samenleving, ten opzichte van sekswerk zijn. Enerzijds wordt er gesproken over 'slachtoffers' en het geweld dat er tegen vrouwen gebruikt wordt, anderzijds is er een *discours*, het vertoog, dat sekswerk als 'normaal' beschouwd en ervoor wil zorgen dat het erkend wordt als werk, met bijkomende arbeidsrechten. De voornaamste tegenstanders van sekswerk, zijn abolitionisten die er vanuit gaan dat sekswerk of prostitutie per definitie onder dwang plaats vindt. Kathleen Barry, een van de bekendste tegenstandsters, geeft de eerste aanzet tot de connectie met mensenhandel door aan te geven dat prostitutie seksuele slavernij is (1979:268). Hoewel dit mogelijk voor sommige vrouwen inderdaad waarheid is, ontkent zij hiermee de *agency* van andere vrouwen en maakt zij van hen lijdende voorwerpen. Ook sommige feministische stromingen benadrukken het slachtofferschap van prostituees (Weitzner 2006).

Met *agency* wordt in deze thesis geduid op de mogelijkheid om onafhankelijke vrije keuzes te maken en daarnaar te handelen, ofwel de persoon heeft op een zeker moment de mogelijkheid om een keuze te maken en anders te handelen (Giddens 1979:56-66). Met *agency* wordt daarom geduid op de handelingsmogelijkheden van sekswerkers waarbij er uit wordt gegaan van de capaciteit van sekswerkers om seksuele diensten aan te bieden op door hen gestelde voorwaarden en condities (Janssen 2007:32).

In de jaren '70 ontstaan er de eerste tegenwerpingen van feministen die de nadruk leggen op het zelfbeschikkingsrecht (De Wildt 2007:7). In toenemende mate gaan ook (ex) prostituees deel uitmaken van deze beweging, waarbij zij de nadruk voornamelijk leggen op mensenrechten en de arbeidsomstandigheden waarin zij hun beroep moeten uitvoeren.

Ook in de wetenschap vindt er een omslag plaats van prostituee als slachtoffer naar actieve sekswerker die zelf keuzes over haar leven maakt (Andrijasevic 2004; Brennan 2004; Agustin 2005; Janssen 2007). Om dit te benadrukken wordt de term 'sekswerker' steeds vaker in de literatuur toegepast, ook ik gebruik in deze thesis de term sekswerker, niet omdat dit zo omschreven is in de literatuur maar omdat de sekswerkers zichzelf omschreven met deze term. Evengoed wordt hiermee geduid op wat sommige mensen ook wel prostituee noemen.

De twee *discoursen*, zoals hierboven beschreven, zijn beide vertegenwoordigd in mijn onderzoek omdat ik gedurende mijn veldwerk bij verschillende NGO's heb gewerkt, die beiden uitgingen van een andere visie op sekswerk. Zoals antropologe Küppers (2011:2) aangeeft bestaan er geen waarheden wat betreft sekswerk, slechts verschillende perspectieven over complexe en tegengestelde onderwerpen.

In deze thesis zal ik pogen een compleet beeld te geven van de complexiteit van sekswerk en alle aspecten die daaraan verbonden zijn. Er zijn veel onderzoekers geweest die onderzoek hebben gedaan naar sekswerkers of prostituees, maar er is nog nauwelijks onderzoek gedaan naar de gevolgen van een wereldgebeurtenis als het WK in 2010 voor de seksindustrie. De actuele ontwikkelingen, die als gevolg van het WK hebben plaats gevonden, hebben tot de volgende onderzoeksvraag geleid:

‘Op welke manier representeren sekswerkers zich, in Kaapstad, gezien de veranderlijke omstandigheden in de nasleep van het WK 2010?’

Het doel van het onderzoek is te laten zien hoe vrouwen die werkzaam zijn als sekswerker *agency* tonen door hun representatie aan te passen aan verschillende sociale contexten. Daarnaast wil ik een genuanceerd beeld geven van de complexiteit van *agency* in mondiale structuren en de invloed van een wereldgebeurtenis, als het WK 2010, op de marginale positie van sekswerkers, in de samenleving.

1.2 Wetenschappelijke concepten

Natasha keek nog eenmaal haar e-mail na voordat ze op verzenden drukte. Zo erg kon het toch nooit zijn, vergeleken met haar huidige situatie? Om te ontkomen aan een uitzichtloze situatie zonder werk en een leven met haar aan alcohol verslaafde ouders, in een slecht onderhouden, guur appartement in een klein plattelands stadje in Rusland, reageert Natasha op een advertentie in de krant. Dansen voor geld, dat was niet zo'n probleem. Bovendien had zij enkele vriendinnen die de gok ook gewaagd hadden en het nu enorm naar hun zin leken te hebben in het buitenland. De sollicitatie verliep vrij vlot en in korte tijd was alles geregeld om naar Zuid-Afrika te gaan. Daar aangekomen bleek dat haar 'baas' andere dingen met haar van plan was.

Natasha is een Russische vrouw die naar Zuid-Afrika kwam om te gaan werken als exotische danseres, maar uiteindelijk werd zij door haar baas gedwongen zich te prostitueren. Na 1,5 jaar werd zij door de politie bevrijd en naar een opvanghuis gebracht. Nu probeert zij een leven in Zuid-Afrika op te bouwen.

Mondiale migratiestromen leiden ertoe dat de diversiteit aan mensen in een land toeneemt. Als gevolg van technologische ontwikkelingen verhoogt de mobiliteit en kunnen mensen zich steeds eenvoudiger verplaatsen. Hierdoor komen zij meer in verbinding met elkaar waardoor de intensiteit van de *interconnectedness* toe neemt (Appadurai 1996; Inda & Rosaldo 2008). Dit kan ertoe leiden dat een land dat ten opzichte van de omliggende landen als welvarend

bekend staat, zoals Zuid-Afrika, migranten en toeristen aantrekt. Ontwikkelingen zoals de luchtvaart hebben tot gevolg dat afstand steeds irrelevanter wordt (Eriksen 2007:8), waardoor het lijkt dat mensen een nieuw mondiaal bewustzijn hebben ontwikkeld. Dit brengt met zich mee dat men zich eenvoudiger verplaatst waardoor het contrast tussen de *tourist* en de *vagabond* in een land als Zuid-Afrika duidelijk zichtbaar is. Socioloog Zygmunt Bauman (1998) beschrijft met deze begrippen het verschil in mogelijkheden. De *tourist* beschikt over meer kansen en is daardoor vrij om zich naar eigen wens te bewegen. De Zuid-Afrikaanse *tourist* leeft in rijke afgesloten gebieden die door privébedrijven bewaakt worden. De *vagabond* daarentegen beschikt niet in gelijke mate over economische, politieke en sociale mogelijkheden waardoor hij zich met name uit noodzaak en binnen beperkende kaders (voort)beweegt.

De *Vagabonds* leven in de armere gebieden waar minder staats controle is waardoor de bewoners kwetsbaarder zijn voor uitbuiting en gewelddadige conflicten. Ook antropologe Scheper-Hughes (2002) stelt dat een ongelijke verdeling van welvaart ertoe kan leiden dat de kwetsbaarheid van bepaalde groepen versterkt wordt. In de Zuid-Afrikaanse samenleving verplaatst de *tourist* zich niet noodzakelijk over de hele wereld. Wel heeft de persoon voldoende formele en informele ingangen om een leven te leiden waarbij men ongehinderd is door het gebrek aan middelen. De *vagabonds* daarentegen, naar grote waarschijnlijkheid het grootste gedeelte van de bevolking in Zuid-Afrika, heeft een gebrek aan vrijwel alles. Uit pure noodzaak verplaatsen zij zich, op zoek naar werk en een beter leven. De sekswerkers die ik tijdens mijn veldwerkperiode ontmoet kunnen omschreven worden met Baumans (1998) begrip *vagabonds*. Ze kwamen uit Kaapstad zelf, maar ook uit Johannesburg, andere plaatsen in Zuid-Afrika of uit met name de aangrenzende buurlanden. Uit pure noodzaak zijn zij mobiel om de sociaal economische omstandigheden waarin ze leefden te verbeteren. Zij hebben veelal geen stabiele financiële situatie en kunnen hiervoor ook niet terug vallen op hun sociale netwerk dat bestaat uit vrienden en familie, omdat die vaak dezelfde levensomstandigheden hebben. Volgens Scheper-Hughes (2002) maakt deze kwetsbaarheid dat sectoren, waarin geld verdient kan worden door het aanbieden van liefde, zorg of het lichaam, groeien.

De dwingende noodzaak om hun kinderen te voeden, heeft in sommige gevallen geleid tot de beslissing om te beginnen als sekswerker. *Vagabonds* zijn altijd kwetsbaarder dan *tourists* omdat zij door een gebrek aan middelen een grotere afhankelijkheid van anderen kennen, die mede bepaald wordt door mondiale *structuren*. Sekswerkers zijn kwetsbaarder dan de klant, ofwel de symbolische *tourist*, omdat zij door hun werk meer risico lopen op geweld en uitbuiting. De grootste beperking voor sekswerkers is de illegaliteit van het beroep. Hierdoor genieten zij van geen enkele partij bescherming wat hen kwetsbaar maakt voor zowel wetshandhavers als de criminele onderwereld. Binnen de beperkende *structuren*

van een mondiale wereld lijkt een afhankelijkheidspositie ogenschijnlijk een beperking van het handelingsvermogen te impliceren, maar doordat sekswerkers hun *agency* weten te benutten tonen zij juist hoe het werk hen de gelegenheid biedt om over hun eigen leven te beschikken. Het zijn de leefomstandigheden die kunnen leiden tot het uitoefenen van sekswerk als beroep, maar het geld dat zij verdienen door middel van sekswerk maakt wel dat zij in staat zijn hun gezin zelfstandig kunnen onderhouden zonder de afhankelijkheid van partners, echtgenoten of sociale structuren zoals familie of burens.

Tijdens mijn veldwerk heb ik ervaren dat sekswerkers zichzelf vaak niet als slachtoffer van hun situatie zien, maar als vrouwen die zich losmaken van de patriarchale overheersing door voor zichzelf zorgen. Ook Brennan (2004) laat zien dat sekswerkers niet alleen als slachtoffer van hun omstandigheden gezien hoeven te worden, maar dat zij een bewuste keuze kunnen maken om in de seksindustrie te gaan werken om hun kinderen te kunnen onderhouden. Ook in Kaapstad heeft vrijwel elke sekswerker een of meerdere kinderen die zij vaak als alleenstaande ouder onderhouden. Sekswerk stelt hen in staat om hun kinderen naar school sturen en hun gezin te eten te geven, iets wat voor velen geen vanzelfsprekendheid is. In zekere zin biedt sekswerk voor sommigen de mogelijkheid te emanciperen en zich los te maken van het overwicht dat mannen in de Zuid-Afrikaanse samenleving hebben. Sekswerkers laten daarmee zien dat de sociale en economische consequentie van de aanwezigheid van mannen, meerdere kanten opwerkt en ook mogelijkheden binnen de *structure* van de mondiale wereld biedt. De sekswerkers zetten hun lichaam in uit een verlangen naar een beter leven en tonen daarmee hun *agency* binnen structuren die beperkend en dwingend van karakter zijn. De *agency* is wel afhankelijk van de sociale context waar in het gepresenteerd wordt en de wijze waar op mondiale structuren zich lokaal ontwikkeld hebben.

In Kaapstad kunnen sekswerkers als gevolg van onder andere betalende mannelijke klanten, geld verdienen wat gezien de enorme werkloosheid een grote verdienste is. In plaats van armoede kiezen zij ervoor om hun lichaam in te zetten. Op die manier gaan zij relaties aan die hen stabiliteit geven waardoor ze regelmatige voeding krijgen, een woonplaats hebben en er de mogelijkheid tot scholing is.

De inzet van het lichaam om armoede te overkomen is volgens Wonders en Michalowski (2001) mogelijk door de combinatie van het kapitalistische denken en een liberale mondiale economie. Beide ontwikkelingen hebben bijgedragen aan een verandering van de socialisatie van mensen, waardoor de normen en standaarden van karakter veranderen. Door het kapitalisme zijn mensen op een andere manier gaan consumeren wat tot gevolg kan hebben dat het lichaam gecommificeerd wordt (Wonders en Michalowski 2001:549). Met commodificatie wordt bedoeld dat iets verhandelbaar wordt gemaakt, dat voorheen niet

te verhandelen was. Het lichaam wordt gefragmenteerd en uit zijn sociale context gehaald. Er wordt alleen gekeken naar de afzonderlijke delen van of uit het lichaam die verhandeld of verkocht kunnen worden (Sharp 2000). Sekswerkers laten, tegen betaling, gebruik maken van een stuk van hun lichaam, waarbij het lichaam bijna tot een gebruiksvoorwerp wordt gemaakt. Na de seksuele handeling krijgen zij als het ware dat deel van het lichaam weer terug en transformeert de sekswerker van een object naar een subject. Volgens Sharp zijn vrouwen extra kwetsbaar voor de commodificatie van het lichaam vanwege hun reproductieve vermogen (Sharp 2000:293).

Vrouwen kunnen hun lichaam, onder verschillende omstandigheden aanbieden om inkomsten te genereren door onder andere seks met mannen te hebben. Seks is 'slechts' een van de mogelijkheden om met hun lichaam geld te verdienen. Seks kan in diverse contexten van waarde en betekenis verschillen. Het kan het liefdevol samenkomen van twee (of meer) partners zijn, maar het kan ook een zakelijke transactie zijn. Sekswerkers zien het als een zakelijke transactie, waarbij zij de klant geven waarvoor hij betaald heeft. Uiteindelijk kan dit overgaan in het liefdevol samen komen van twee partners omdat sommige sekswerkers een relatie met een vaste klant ontwikkelen. Een moderne interpretatie van seks en seksuele vrijheid die in alle contexten toegepast kan worden is de mogelijkheid om seksuele zelfdefinitie en zelf-*agency* te begrijpen zonder daarin seksueel verlangen en heteroseksuele verplichtingen, als trouwen en voortplanten, op te nemen (Chiang 2010:47). Als seks op deze wijze geïnterpreteerd wordt kan men individuele keuzes en handelingen maken en seks als een opzichzelfstaand fenomeen beschouwen, zonder daar relationele interpretaties aan te verbinden. De interpretaties komen voort uit ontwikkelingen in de geschiedenis waarin religie, de medische wereld en wetenschap een rol speelden (Chiang 2010). De Zuid-Afrikaanse samenleving wordt gekenmerkt door de complexiteit van groepen en culturele identiteiten, om verdere segregatie te voorkomen wordt er in deze thesis geen culturele interpretatie van seks in de lokale context gegeven, maar wordt er in plaats daarvan uit gegaan van wat vele van mijn informanten regelmatig herhaalden: '*Sex is just sex*', waarmee zij zoveel probeerden te zeggen als dat het om een handeling gaat die op het moment dat de handeling verkocht wordt zakelijk wordt.

Ondanks het feit dat er geen officieel instituut bestaat waar sekswerkers zich toe kunnen wenden als zij lastig worden gevallen door klanten of de politie, hebben zij mij niet het idee gegeven dat zij zich machteloos voelen. Daarentegen leken de sekswerkers enorm strijdvaardig om te vechten voor de rechten die zij verdienen. Tegenwoordig zijn er steeds meer NGO's die hen bijstaan en ondersteunen. Samen proberen zij actief het ogenschijnlijke lot van sekswerkers te veranderen.

1.3 Concept sekswerker en seksindustrie

Om onduidelijkheden te voorkomen zal ik eerst verduidelijken wat er in deze thesis met het concept sekswerker wordt geduid. Een sekswerker is iemand die alle seksuele handelingen uitvoert die resulteren in het orgasme van de klant of de sekswerker. Brennan (2004:27) noemt dit alle handelingen die culminereren in de seksuele ontlading van een man. Hoewel ook in Kaapstad het overgrote deel van de klanten man is, is slechts een gedeelte van Brennan's concept bruikbaar omdat er ook een aanzienlijk deel van de sekswerkers man of transgender was. Maar omdat het overgrote deel van de sekswerkers vrouw is, wordt in deze thesis doorgaans met sekswerker op vrouwelijke sekswerkers geduid.

Het verhandelbaar maken van een (seksuele) dienst of commodificatie van het lichaam is daarbij niet een illusie, maar de sekswerker bezorgt de klant daadwerkelijk een product door het fysiek aanraken van de klant (Brennan 2004:27) wat resulteert in het orgasme. Dus anders dan strippers, worden sekswerkers betaald om de illusie te verwezenlijken.

Strippers werken voornamelijk om een seksuele illusie in stand te houden of te ontwikkelen, maar zolang zij geen seksuele interactie met een klant hebben zijn zij geen sekswerker. Als strippers toch overgehaald of zelfs gehanteerd worden om seks te hebben met klanten, dan worden zij in deze thesis wel als sekswerker beschouwd. Zowel sekswerkers als strippers zijn werkzaam in wat omschreven wordt als de seksindustrie. In deze thesis wordt met seksindustrie geduid op een geheel van commerciële activiteiten op het gebied van seks (Van Dale). Als in deze thesis wordt geduid op voormalige of ex- sekswerker, neem dan in overweging dat een informant aangaf dat sekswerkers vaak niet voorgoed stoppen met sekswerk.

'There is always the temptation to make quick money when I'm short on the end of the month' en *'Once a sex worker, always a sex worker'* (Angela, voormalig sekswerker, April 2011)

Zij maakt hiermee duidelijk dat, in tijden van financiële te korten, er altijd de verleiding is om eenmalig snel geld te verdienen door seks te hebben met een of meerdere klanten.

Ondanks deze opmerking wordt in deze thesis gesproken over ex-sekswerkers, dit zijn vrouwen die zelf aangaven het beroep niet meer uit te oefenen, waarbij ik er van uit ga dat zij een langere aaneengesloten periode geen geld voor seks hebben gehad. Hoewel ik mij wel degelijk besef dat de 'scheidslijn' wat dat betreft dun is.

1.4 Onderzoekslocatie: Kaapstad

Kaapstad is om verschillende redenen een interessante locatie om onderzoek te doen naar sekswerk. Ten eerste is Kaapstad, naast Durban, de meest toeristische plaats in Zuid-Afrika en mede daardoor wordt de stad vaak omschreven als 'sex capital' (Gould 2008).

Daarnaast is Kaapstad erg 'gay friendly' waardoor het ook veel homoseksuele toeristen aantrekt, wat een interessant effect heeft op de ontwikkelingen binnen de seksindustrie. Doordat er veel homoseksuele toeristen op de stad afkomen, zijn er tegenwoordig ook mannelijke sekswerkers te vinden.

Kaapstad is door de ligging en vele bezienswaardigheden in de omgeving een aantrekkelijke stad voor toeristen. Toerisme en immigratie blijken belangrijke oorzaken te zijn voor de toename van het aantal sekswerkers in een specifiek gebied (Wonders en Michalowski 2001: 549; Brennan 2004). In Kaapstad is een groot deel van de vrouwen die werkzaam zijn in de seksindustrie afkomstig uit Johannesburg, rurale gebieden of andere Afrikaanse landen. Precious onderschrijft dit: *'No man, you see it on the streets there are almost no girls from Cape Town here, almost everybody is from Jo'burg'*. Tijdens mijn veldwerkperiode heb ik wel degelijk vrouwen ontmoet die geboren en getogen waren in Kaapstad, maar zoals Precious³ aangaf is er ook een groot deel van de sekswerkers afkomstig uit Johannesburg.

Tevens was Kaapstad een van de negen locaties waar het Wereld Kampioenschap voetbal 2010 werd gehouden. De grote hoeveelheid (mannelijke) toeristen die dat met zich meebracht was volgens de media een extra katalysator voor de seksindustrie in Kaapstad. Hoewel verschillende sekswerkers bevestigd hebben dat het WK voor hen niet veel veranderd heeft. In plaats van meer, hadden zij juist veel minder klanten. De reden hiervoor zijn volgens Langenberg (2011:62) de aanwezigheid van de politie, de angst geïnfecteerd te raken met HIV of AIDS en de kans om overvallen te worden. Het WK was wel een aanleiding om naar Kaapstad te gaan, maar het is onduidelijk wat het effect van een dergelijk wereldgebeurtenis, mede door de vele media-aandacht voor de illegaliteit van sekswerk, op de lange termijn is. De negatieve reactie van de sekswerkers is gebaseerd op het aantal klanten dat gedurende het WK voor meesten afnam. Overigens is dit geen onzinnige reactie aangezien de realiteit hen veelal dwingt van dag tot dag te leven waardoor alle lange termijn effecten in werkelijkheid ver van hen af, in de toekomst liggen.

Daarbij komt dat Zuid-Afrika geldt als een van de welvarendste landen van het continent waardoor veel migranten en vluchtelingen proberen een bestaan in Zuid-Afrika op te bouwen. Kaapstad is een van de vijf grote steden met een Refugee Reception Office⁴. Bij

³ Zij is een van de weinige sekswerkers die zichzelf prostituee noemde. Ik ontmoette haar in een opvanghuis voor slachtoffers van mensenhandel.

⁴ www.cormsa.org.za/wp-content/uploads/2008/06/ncra06.pdf

Sweat (Sex Worker Education and Advocacy Taskforce) is bekend dat een deel van de (voormalige) vluchtelingen ook in de seksindustrie werkzaam zijn. De reden hiervoor is dat door taal en het gebrek aan educatie, of diploma's die in Zuid-Afrika niet geldig zijn het voor hen nog moeilijker is om aan een baan te komen. Vluchtelingen hebben een marginale positie en sommigen van hen zien geen andere uitweg dan sekswerk.

Ten slotte zijn er doordat er in Kaapstad veel sekswerkers zijn, veel NGO's die werken met sekswerkers of slachtoffers van mensenhandel gevestigd. Met name de Sex Workers Education and Advocacy Taskforce (Sweat), is daarbij erg belangrijk voor het onderzoek geweest, omdat het mij de gelegenheid gaf om veel contact met (ex) sekswerkers te hebben.

1.5 Methodologische verantwoording

De empirische data van dit onderzoek zijn verkregen in een veldwerkperiode, in Kaapstad, van drie maanden te weten tussen februari en mei 2011. Tijdens deze periode heb ik gebruik gemaakt van participerende observatie, *hanging around*. Dit is een onderzoeksmethode die in de antropologie veel toegepast wordt om een *emic* perspectief weer te geven, ofwel het perspectief vanuit de onderzoekpopulatie zelf. Het *emic* perspectief kan alleen weergegeven worden als er sprake is van een langdurig en intensief contact met de onderzoekspopulatie, waarbij de onderzoeker participeert in zoveel mogelijk activiteiten van de onderzoekspopulatie. Hoewel een groot deel van mijn onderzoek bestond uit wisselende contacten met verschillende sekswerkers, heb ik wel veel contact gehad met enkelen in het bijzonder. Participerende observatie geeft inzicht in aspecten en informatie voor het onderzoek die niet altijd even helder naar voren komen tijdens formele bijeenkomsten. Hierbij gaat het over non-verbale communicatie tijdens gebeurtenissen en sociale interacties (DeWalt & DeWalt 2002). Naast participeren in het outreach programma, was de keuken een uitermate geschikte plaats voor participerende observatie. Bovendien was het kantoor bij SWEAT waar ik regelmatig werkte, hoger gelegen, met uitzicht op de werkplaats waar (voormalige) sekswerkers samen komen voor onder andere hun huiswerk, waardoor ik naast participerende observatie ook de mogelijkheid had om sekswerkers alleen te observeren.

Naast de eerder genoemde methoden heb ik ook zoveel mogelijk bijeenkomsten met andere organisaties, die werken met vrouwen die (on)vrijwillig werkzaam zijn geweest in de seksindustrie, bijgewoond. Daardoor heb ik meer inzicht gekregen over de manier van werken en de verschillende benaderingswijzen. Ook heb ik met een aantal medewerkers van organisaties diepte-interviews gehouden. Tijdens deze interviews heb ik gebruik gemaakt van een topic-lijst, om structuur in het gesprek aan te brengen en te voorkomen dat sommige onderwerpen minder uitgebreid of niet besproken werden.

Het was helaas niet mogelijk om met de sekswerkers mee te gaan naar hun thuis of werksituatie buiten de organisaties om. De drie maanden veldwerkperiode waren te kort om hier genoeg *rapport* voor op te bouwen en daarbij zou ik een veiligheidsafweging moeten maken omdat niet alle gebieden veilig voor mij zijn. Om toch een indruk te krijgen van de woon –en leefsituatie heb ik wel verschillende plaatsen en townships, in gezelschap van personen die er leefden, bezocht.

Een belangrijk onderdeel van antropologisch onderzoek is de *informed consent*, wat betekent dat de informant zich bewust is van het feit dat alles wat hij of zij zegt gebruikt kan worden in het onderzoek. De medewerkers van de organisaties waren op de hoogte van mijn onderzoek. Voor een aantal groepen heb ik mij voorgesteld en uitgelegd wat ik aan het doen was, maar het was niet mogelijk omdat bij elk contact te herhalen. Ik heb het wel afgewogen, maar bij informele gesprekken veranderd dat de setting en de aard van het gesprek waardoor informatie verloren kan gaan, om die reden heb ik niet tijdens elk informeel gesprek de *informed consent* toegepast. Voor sommigen was ik slechts een van de medewerkers, maar het is altijd duidelijk geweest is dat ik de anonimiteit zou waarborgen, omdat het binnen de organisaties de afspraak was de anonimiteit van de sekswerkers te waarborgen. Tijdens mijn onderzoek heb ik getracht overal duidelijk te maken dat ik onderzoek deed, maar omdat ik meewerkte in NGO's kan het zijn dat sommige sekswerkers mij alleen als medewerker van de NGO's gezien hebben. Om de vertrouwelijkheid van mijn informanten te bewaken en de toch soms al kwetsbare sekswerkers niet in gevaar te brengen, heb ik al de namen in deze thesis gefingeerd.

Voorafgaande aan het onderzoek heb ik contact opgenomen met de drie verschillende organisaties om door middel van het meewerken en meekijken in de organisatie op een informele manier een relatie met de informanten op te bouwen. Het eerste contact kostte enige moeite, maar uiteindelijk mocht ik bij zowel Sweat als Justice als collega/stagiaire meewerken in de organisatie. Daarnaast was ik uitgenodigd door STOP!, een organisatie die strijd tegen mensenhandel, om twee weken met hen mee te lopen en in een opvanghuis, voor slachtoffers van huiselijk geweld en mensenhandel. Hier werd ik geïntroduceerd als een student die zoveel mogelijk te weten moest komen over mensenhandel.

De organisaties waar ik werkzaam ben geweest hebben duidelijk andere uitgangspunten. Uiteindelijk is dit heel interessant gebleken vanwege de verschillende perspectieven die dit op de *agency* van sekswerkers bood. Via de organisaties heb ik het de meeste contacten met mijn onderzoeksparticipanten gehad. De meeste gesprekken, citaten of levensverhalen die in deze thesis toegepast worden hebben plaats gevonden in een informele setting en waren mogelijk omdat de organisaties al langere tijd gewerkt hebben aan het contact met de sekswerkers. Daarnaast heb ik een aantal gesprekken en officiële interviews gehad met

medewerkers van NGO's en heb ik op die manier inzicht gekregen in de verschillende aspecten van het leven als sekswerker.

De drie maanden veldwerkperiode zijn te kort om het onderzoek alleen op sekswerkers te richten, omdat binnen die aangegeven periode er niet genoeg *rapport* opgebouwd kan worden voor een constructieve relatie om veel gezamenlijke ontspanningsactiviteiten te ondernemen, om die reden is de informatie aangevuld met gesprekken en informatie van medewerkers van NGO's.

1.5.1 Sweat

Sweat is een organisatie die zowel strijd voor mensenrechten voor sekswerkers, ofwel de decriminalisering van sekswerk, als 'hang-out' voor sekswerkers die vragen hebben, naar verschillende lessen komen, waar zij traumaverwerking of therapie kunnen krijgen of waar zij een moment tot rust kunnen komen.

Er is een outreach team dat op outreach in bordelen en op straat gaat. In de praktijk betekent dit dat ongeveer drie tot vijf mensen, waarvan altijd minstens twee peer-educators, gesprekken aangaan met de sekswerkers die aan het werk zijn. De peer-educators zijn allen werkzaam geweest in de seksindustrie, maar omdat zij slechts acht uur per week werken voor Sweat kan het betekenen dat zij nog steeds als sekswerker werkzaam zijn. Sweat beschikt ook over een hulplijn die sekswerkers in geval van nood kunnen bellen, de counselor is een voormalige sekswerker die, na scholing, werkt als therapeut.

Ik werkte op kantoor, waar verschillende peer-educators of sekswerkers zo nu en dan binnen liepen om te werken, iets te regelen of een praatje te maken. Ook zijn er binnen de organisatie een aantal voormalige sekswerkers werkzaam. In hetzelfde kantoor is Sisonke, een dochter organisatie van Sweat die ook strijd voor de decriminalisering van sekswerk en gerund wordt door (ex) sekswerkers, gevestigd. Ik heb voor allerlei afdelingen taken uitgevoerd waardoor ik met veel verschillende mensen gewerkt heb.

Bovendien heb ik deelgenomen aan zoveel mogelijk bijeenkomsten of activiteiten en heb ik geparticipeerd in het outreach programma.

1.5.2 Justice Acts

Justice Acts is een Christelijk netwerk dat door allerlei activiteiten, waarbij zij bewustwording proberen te creëren, strijd tegen mensenhandel. Er worden zowel preventie activiteiten georganiseerd, als rehabilitatie activiteiten in het opvanghuis (S-cape) voor slachtoffers van mensenhandel. In het opvanghuis heb ik meegelopen met de staf en dag –avond en nachtdiensten gedraaid. Hierdoor was ik in de gelegenheid veel tijd door te brengen met de slachtoffers van mensenhandel, met name als ik alleen met een van hen was begonnen ze steeds meer van hun verhaal te vertellen. Wetende dat mensenhandel meer omvat dan

slechts sekswerk, heb ik van te voren gevraagd of de vrouwen als sekswerker werkzaam waren geweest. Alle vier waren voordat ze in de Safe House terecht kwamen werkzaam als sekswerker, drie van hen op straat en een van hen in een bordeel.

Hoewel ik mij in eerste instantie enigszins terughoudend opstelde, begonnen de vrouwen al direct stukjes van hun levensverhaal aan mij te vertellen. Wat ik moeilijk vond is dat een van de vrouwen Sandy, een Zuid-Afrikaanse vrouw, vaak tijdens haar verhaal hartstochtelijk huilde. Enerzijds was het bijzonder omdat zij zich binnen een week voor mij openstelde, anderzijds vond ik het moeilijk de balans te vinden tussen het verhaal aanhoren en iemand opnieuw confronteren met trauma's uit het verleden.

1.5.3 STOP!

STOP staat voor Stop the Trafficking of People en is een organisatie die haar basis vindt in het christendom. Zij organiseren grootschalige activiteiten om mensen bewust te maken van het gevaar van mensenhandel en assisteren slachtoffers van mensenhandel bij de heropbouw van hun leven. Ook onderhouden zij netwerkcontacten met andere organisaties of kerken die strijden tegen mensenhandel. Deze organisatie bestaat al enige tijd langer dan het opvanghuis van Justice Acts, waardoor ik de gelegenheid kreeg om mee te lopen, vragen te stellen en deel te nemen aan de activiteiten, zonder dat ik ze zelf hoefde te initiëren.

1.6 Opbouw

In het volgende hoofdstuk worden *structuren* die van invloed zijn op verschillende facetten van kwetsbaarheid van sekswerkers van macro naar meso-niveau beschreven. Dit hoofdstuk laat zien wat de gevolgen van een wereldgebeurtenis als het WK 2010 zijn en de wijze waarop regelgeving door de geschiedenis geëvalueerd is en invloed heeft op de marginale positie van sekswerkers. Het laat zien welke ruimte de sekswerkers in de Zuid-Afrikaanse inleving innemen en hoe zij de consequenties daarvan hanteren. Vervolgens wordt er in hoofdstuk 3 ingegaan op persoonlijke aspecten als de inzet van het lichaam. Aan de hand van verschillende motivaties om de seksindustrie in te gaan, wordt sekswerk op micro-niveau geanalyseerd. In hoofdstuk 4 wordt door de inzet van het *social capital* van de sekswerkers getoond hoe zij strategieën inzetten om zichzelf weerbaar te maken en trachten het 'slachtofferschap' te overkomen. In de onderhandelingsruimte hebben machtsrelaties een belangrijke plaats. Ten slotte wordt in hoofdstuk 5 de thesis afgesloten met de conclusie, gevolgd door een glossarium, literatuurlijst en bijlagen.

2 Percepties vanuit de samenleving

In dit hoofdstuk wordt de context van het onderzoek nader toegelicht. Ondanks dat de Apartheid 17 jaar geleden is afgeschaft zijn de gevolgen op veel plaatsen nog steeds zichtbaar. Als gevolg van de Apartheid heeft niet iedereen in de huidige samenleving gelijke kansen en zijn de toekomstperspectieven afhankelijk van de sociale context waarin je opgegroeid bent. De geschiedenis heeft vergaande consequenties voor sekswerk, de werkomstandigheden en de (gemarginaliseerde) positie in de samenleving. Zo is het vroegere onderscheid dat er gemaakt werd tussen blank en zwart nog steeds zichtbaar omdat de blanke sekswerkers veelal in de bordelen werken en de zwarte sekswerkers op straat. Natuurlijk is het onmogelijk om harde grenzen te trekken aangezien cultuur en sociale tradities fluïde en constant aan veranderingen onderhevig zijn, maar de consequenties van de geschiedenis worden hier wel 'pijnlijk' zichtbaar. Het onderscheid is veelal zichtbaar in de economie, waar de een kan besteden en de ander kan aanbieden. Er ontstaat een markt van vraag en aanbod die ook betrekking heeft tot seksuele diensten en die de overheid wanhopig probeert te beheersen. In Kaapstad heb ik gezien hoe sekswerkers hierin een mogelijkheid zien. Door te voorzien in het aanbod hebben zij zelf ook de mogelijkheid om economische 'voortgang' te boeken. In dit hoofdstuk wordt er van macro-niveau, met aandacht voor het WK en mensenhandel, toegewerkt naar het meso-niveau, waar landelijke zichtbaar wordt hoe nationale regelgeving, voor zowel de directe werkomstandigheden als de positie van sekswerkers in de samenleving, uitwerkt.

2.1 Invloed van het WK

Een hele recente gebeurtenis in de geschiedenis van Zuid-Afrika was het Wereldkampioenschap Voetbal in 2010. Dit grote wereldevenement, waar veel landen uit de hele wereld in participeerden, maakte Kaapstad door de grotere werkgelegenheid, extra aantrekkelijk voor mensen die geld proberen te verdienen. Naast de mogelijkheden die het WK zou bieden op het gebied van arbeid, maakte men zich ernstig zorgen over het aantal prostituees dat zeer waarschijnlijk bijna dagelijks in aantal zou toenemen.

In Zuid-Afrika vreesden veel mensen niet alleen voor de sekswerkers zelf maar ook voor de mensen die hier misbruik van zouden maken en vrouwen onder valse voorwendselen seksueel zouden proberen uit te buiten. Het WK heeft er uiteindelijk toe geleid dat de seksuele uitbuiting van vrouwen door de internationale media extra onder de aandacht werd gebracht met teksten als: *'Don't let sex slavery turn South Africa into a pimp state'*⁵, *'Zuid-*

⁵ www.timeslive.co.za/opinion/letters/article488710.ece/Dont-let-sexslavery-turn-South-Africa-into-a-pimp-state

Afrika vreest meer mensenhandel door WK-voetbal⁶, 'Flashen' voor dollars riskante business tijdens WK⁷.

Deze krantenkoppen getuigden van de zorgen die men zich op mondiaal niveau maakten over prostitutie en mensenhandel in de aanloop tot en gedurende het WK in Zuid-Afrika. Het WK had mogelijk een groei voor de werkgelegenheid kunnen betekenen, maar op lange termijn lijkt er niets structureels te zijn veranderd omdat er vele arbeidsplaatsen verdwenen toen de supporters weer vertrokken.

Gedurende het WK waren er ontzettend veel politiecontroles waardoor de sekswerkers niet aanwezig of minder zichtbaar waren, maar een jaar na het WK lijkt de situatie weer genormaliseerd en werken de meeste sekswerkers weer op de plaats waar zij voor het WK ook werkzaam waren. Ook de studie over de relatie tussen voetbal en seks van Langenberg (2011:89) toont aan, dat behalve een lichte toename van sekswerkers in bordelen er nauwelijks sprake was van een verandering in het aantal sekswerkers doordat tegelijkertijd de sekswerkers op straat 'verdwenen'. Bovendien is uit haar onderzoek gebleken dat sekswerkers in tegenstelling tot de verwachtingen juist minder klanten hadden (2006:62). Langeberg (2011) interviewde voor haar onderzoek verschillende sekswerkers en vroeg hen naar het gemiddelde aantal klanten dat zij voor en tijdens het WK hadden. De meeste sekswerkers gaven daarbij aan dat zij minder klanten hadden tijdens het WK. Overigens kwam dit mede doordat de sekswerkers zich constant moesten verplaatsen, uit angst voor de politie, of ze werkten gedurende het WK vanuit bordelen omdat het lastig is voor de politie om hen daar waar te nemen (Langenberg 2011:43). Ook de International Organisation of Migration (IOM) bevestigt dat er geen gegevens zijn die aantonen dat een groot sport evenement, als het WK, structurele invloed heeft op de (lokale) seksindustrie (Hennig et al., 2007). De situatie lijkt nu weer hetzelfde te zijn zoals Gould deze in 2008 beschreef. De wet is hetzelfde, het zijn dezelfde gebieden waar de sekswerkers werkzaam zijn, sekswerkers hebben te maken met dezelfde gevaren, het enige wat tijdens het WK veranderde was de media-aandacht omtrent sekswerk. Hoewel er tijdens het WK veel aandacht was voor de decriminalisering of legalisering van sekswerk is uiteindelijk voor geen van beiden gekozen. Hierdoor is de situatie voor sekswerkers nauwelijks veranderd omdat dezelfde wetten van kracht zijn waardoor de politie hen kan oppakken en beboeten.

Zowel voor als tegenstanders van het debat omtrent het al dan niet decriminaliseren van sekswerk gebruikten de enorme media-aandacht om hun standpunt te versterken, wat zichtbaar was in de vele campagnes, die met name over mensenhandel gevoerd werden (Langenberg 2011:75). Vanuit de samenleving werd er ook kritiek geuit over het gebruik

⁶ www.africanews.com/site/list_message/26786

⁷ www.oneworld.nl/Dossiers/Dossier_Sport/article/25823/_Flashen_voor_dollars_riskante_business_tijdens_WK

maken van de media hype die om het WK en sekswerk ontstond. Bovendien voerde elke NGO een eigen campagne en werd er nauwelijks samengewerkt. Om hier verandering in te brengen is de CTC, Counter Trafficking Coalition, opgericht waarbij de verschillende NGO's samenwerken in de strijd tegen mensenhandel. Met name door toedoen van de NGO's lijken er nu kleine veranderingen in gang gezet. Op politiek vlak is er openlijk weinig actie zichtbaar. De politiek is erg voorzichtig met uitspraken over sekswerk en heeft alleen gedurende het WK gespeeld met de gedachte om sekswerk te legaliseren. Tegenwoordig lijkt de politiek zich grotendeels terug getrokken te hebben uit het publiekelijke debat over legalisering en regulering van sekswerk. In de media zijn geen artikelen te vinden van politici die hun visie over sekswerk uiteen zetten en beargumenteren, in plaats daarvan zijn er de verhalen van journalisten die voornamelijk berichten over de gevaren van sekswerk en de incidenten die plaats vinden. Tijdens het veldwerkonderzoek kwamen de lokale verkiezingen er aan, waardoor de meeste politici aangaven pas uitspraken te doen na de uitslag van de verkiezingen. Alleen The African National Congress Youth League (ANCYL, de jeugd afdeling van de ANC), publiceerde een paper waarin er gepleit werd voor de decriminalisering van sekswerk⁸, dit is opmerkelijk aangezien het een delicaat onderwerp is dat tot veel discussie leidt.

Langzamerhand worden veranderingen in gang gezet, maar zoals een informant zei: *'South Africa is like a pregnant woman, it takes 9 months to get something done'*, waarmee zij doelde op de traagheid waarmee het overheidsorgaan werkt. De media-aandacht die na het WK wel enigszins is toegenomen, zet veranderingen in gang. Deze veranderingen vinden heel geleidelijk plaats en het zal waarschijnlijk nog vele jaren duren voordat er zichtbaar is welke concrete veranderingen het WK op lange termijn tot stand heeft doen komen.

2.2 Mensenhandel

"I can give you a job in my Hotel", was wat een Nigeriaanse man zei tegen Precious. De toen 23-jarige Precious, geboren en getogen in een township in de buurt van Johannesburg, was al jaren werkeloos toen een man die ze net ontmoet had, haar dit aanbod deed. Op haar 16^e was ze gestopt met school om werk te zoeken om haar alcoholverslaafde moeder te helpen bij de opvoeding van haar twee jongere zusjes en haar eigen dochtertje.

Ondanks dat haar vrienden het direct niet vertrouwden, wilde Precious zo graag een baan dat ze nog dezelfde avond met hem de bus naar Kaapstad pakte.

⁸ www.Sweat.org.za/index.php?option=com_k2&view=item&id=84:viva-youth-viva-decrim&Itemid=139

Haar paspoort nam hij direct in, omdat hij die nodig zou hebben om haar papieren te regelen. Bij aankomst in Kaapstad, bleek er helemaal geen hotel te zijn en reden ze naar een pand in Milnerton. Nog diezelfde avond vertelde hij haar dat zij als prostituee voor hem moest werken. *“I had to work on Mondays, Tuesdays, Wednesdays and Thursday, if I earned less than 500 Rand he did beat me up, he did it lots of time, for no reason”.*

Op een van de avonden kwam zij mensen van de kerk tegen, die haar vertelden dat zij dit werk niet hoefde te doen. Het heeft nog enkele weken geduurd, maar op een geschikt moment is Precious weggerend en gevlucht naar de kerk.

Al voordat het bekend werd dat het WK voetbal 2010 in Zuid-Afrika gehouden zou worden, hield het land zich al bezig met zowel de aanpak van mensenhandel als met de prostitutie. Echter toen bekend werd dat het WK 2010 in Zuid-Afrika plaats zou vinden nam de berichtgeving over mensenhandel alleen maar toe⁹. Alhoewel Zuid-Afrika in 2004 het Palermo Protocol ondertekend en geratificeerd¹⁰ heeft, is er in de praktijk nog steeds veel dat veranderd moet worden om slachtoffers van mensenhandel effectief bij te staan. Het Palermo Protocol is een overeenkomst die opgesteld is door de Verenigde Naties om de wereldwijde aanpak van mensenhandel te bevorderen.

Omdat de slachtoffers van mensenhandel nergens heen konden¹¹, besloot Justice Acts een opvanghuis op te richten. Met enige regelmaat wordt er gebeld door een vertegenwoordiger van een kerk of er plaats is voor een slachtoffer van mensenhandel. Drie van de vier vrouwen die verbleven in het opvanghuis voor slachtoffers van mensenhandel, zijn ook via een kerk, waar zij naar gevlucht waren, bij het opvanghuis gekomen.

Voorheen voerde het IOM, International Organisation of Migration, de repatriëring van slachtoffers van mensenhandel uit, maar zoals begin 2011 bleek werd de financiering hiervan stop gezet omdat het WK 2010 inmiddels had plaats gevonden¹². Om tot het begin van 2011 gebruik te kunnen maken van de regeling voor repatriëring, moest eerst vast

⁹ www.mo.be/artikel/zuid-afrika-vreest-meer-mensenhandel-door-wk-voetbal
www.timeslive.co.za/opinion/letters/article488710.ece/Dont-let-sexslavery-turn-South-Africa-into-a-pimp-state
www.africanews.com/site/list_message/26786
www.oneworld.nl/Dossiers/Dossier_Sport/article/25823/Flashen_voor_dollars_riskante_business_tijdens_WK
www.trouw.nl/opinie/article2972598.ece/Hopelijk_heeft_Zuid-Afrika_iets_aan_het_WK.html

¹⁰ http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtmsg_no=XVIII-12-a&chapter=18&lang=en

¹¹ Interview met drie medewerkers van Justice Acts, 13 februari 2011.

¹² Dit werd bevestigd door Zoé Rohde, IOM Cape Town, tijdens een bijeenkomst van de Counter Trafficking Coalition.

gesteld zijn dat het inderdaad een slachtoffer van mensenhandel betrof. Opvallend is dat alleen de vrouwen die ik gesproken heb in opvanghuizen, zich identificeren met 'slachtoffer', niet diegene die tijdens het veldonderzoek nog werkzaam waren als sekswerker. Desalniettemin gaven zij tijdens verschillende informele gesprekken wel aan dat zij voornamelijk zichzelf de schuld gaven van alles wat er gebeurd was. Volgens de medewerkers van het opvanghuis was dit een fase waar 'het slachtoffer' doorheen moest¹³.

De opvanghuizen zijn veelal opgericht door vrouwen die deel uitmaken van de abolitionisten beweging, die stellen dat sekswerk alleen onder dwang kan plaatsvinden (Doezema 1998:36-38). Een sekswerker zou per definitie slachtoffer zijn van mannelijke machtstructuren, gesymboliseerd in onderdrukking en uitbuiting. Er zijn ook christelijke organisaties die zich specifiek richten op het 'redden' van sekswerkers, deze NGO's zijn gericht op de opvang van slachtoffers van mensenhandel. Hoewel het lastig is om een onderscheid tussen vrijwillige sekswerker en slachtoffer van mensenhandel te maken zoals een medewerker van het opvanghuis zei tijdens een interview: *'There is always an aspect of trafficking in becoming a prostitute'*, waar zij mee aangeeft dat ergens in het proces een sekswerker altijd verhandeld is. Als men uitgaat van deze lezing van prostitutie of sekswerk dan zou elke sekswerker opgevangen kunnen worden in het opvanghuis. Echter om in aanmerking voor het opvanghuis te komen, dient het aspect van 'handel' recent gebeurd te zijn. Opmerkelijk is dat de medewerker er vanuit gaat dat een sekswerker altijd slachtoffer is, want is het slachtofferschap geen ontkenning van *agency*? De Wildt (2007) laat echter, met haar typering van 'slachtoffer' zien wat het belang kan zijn van deze identificatie. Door zichzelf als slachtoffer te presenteren, hebben vrouwen en meisjes de mogelijkheid om gebruik te maken van legale (re)migratiemogelijkheden. Als zij 'slachtoffer' zijn worden zij ondersteund bij hun terugreis naar het land van herkomst. Ofschoon Precious geen gebruik kon maken van een terugkeer regeling, toonde ook zij welke handelingsmogelijkheden zij had ondanks alle letterlijk beperkingen die haar leven tot dat moment tekenden. Door aan te geven dat zij slachtoffer van mensenhandel was kon zij terecht in een opvanghuis, waar zij kon werken aan re-integratie in de samenleving en waarbij zij ondersteund werd in het vinden van zelfstandige woonruimte en werk. Een belangrijke basis die, voor de situatie waarin zij opgroeide, geen vanzelfsprekendheid was.

Er zijn vrouwen die gedwongen worden zich te prostitueren of vrouwen die in een dergelijke sociaal economische positie verkeren dat zij geen andere uitweg zien dan zichzelf in de seksindustrie aan te bieden. Door een sterke scheidingslijn te trekken tussen sekswerkers die vrijwillig in de seksindustrie werkzaam zijn en vrouwen die slachtoffer van mensenhandel

¹³ Interview maatschappelijk werker Safe House, mei 2011.

zijn, worden ook vrouwen uitgesloten omdat er niet altijd een helder onderscheid gemaakt kan worden.

Waar er bij de christelijke NGO's van uit wordt gegaan dat er bij sekswerkers altijd sprake is van mensenhandel, maakt het Palermo Protocol, dat opgesteld is om internationale mensenhandel aan te pakken, een onderscheid tussen wat wel en geen vrouwenhandel is. Het Palermo Protocol¹⁴ omschrijft vrouwenhandel als: alle handelingen rond het transport van personen die onder dwang of misleiding, naar een plek worden gebracht waar zij worden uitgebuit (De Wildt in Van der Pijl et al. 2009:209). Waarbij het bij vrouwenhandel gaat om de uitbuiting en het exploiteren van vrouwen, gaat het bij vrouwensmokkel om een wederzijdse consensus waarbij migratie van de vrouw naar een (gekozen) land gefaciliteerd wordt (Askola 2007:206). Het Palermo Protocol is het eerste universele instrument voor de aanpak van wereldwijde transnationale criminaliteit met betrekking tot mensenhandel. Bovendien kan door het Palermo Protocol mondiaal de focus op de strijd tegen mensenhandel gelegd worden en geeft het de mogelijkheid om activiteiten te organiseren aangaande de preventie, het stoppen en het bestraffen van mensenhandel⁵. Ofschoon de scheidslijn niet altijd hard te trekken is, wordt wel duidelijk dat het *dominante discours*, het dominante vertoog, er niet vanuit gaat dat elke sekswerker slachtoffer van mensenhandel is. Dit strookt ook met de situatie in Kaapstad, zonder te ontkennen dat er daadwerkelijk een aantal slachtoffers zijn, heb ik gezien dat een groot deel van de sekswerkers ervoor kiest om in de seksindustrie te werken. Wel kan het zo zijn dat omstandigheden tot deze keuze leiden.

Zo vertelde Pamela mij dat zij in de seksindustrie terecht was gekomen doordat zij, toen zij geen geld had, een lift kreeg van een man die erg onder de indruk was van haar grote borsten. Hij bood haar 100 rand (10 euro) om ze aan te mogen raken, zij stond dit toe. Na die keer belde hij haar zo nu en dan op om dit te herhalen, heel langzaam ging dit steeds iets verder tot dat zij seks tegen betaling met hem had. Ze vertelde dat zij het helemaal niet zo erg vond en dat het een manier werd om geld te verdienen. Haar verhaal is een voorbeeld van hoe iemand sekswerker wordt. De keuze om in de seksindustrie te gaan werken wordt niet altijd op een specifiek moment gemaakt, aangezien de mogelijkheid bestaat dat iemand er gaandeweg 'in rolt'.

De slachtoffers van mensenhandel die ik tijdens mijn onderzoek ontmoet heb, hadden allemaal te maken gehad met tegenslag en teleurstellingen in hun leven waardoor zij kwetsbaar waren. Waar Precious een slechte relatie met haar moeder had, was Anita verslaafd en dakloos. Voornamelijk voor vrouwen die leven in economisch achtergestelde gebieden en een marginale sociaal economische positie hebben, neemt de kwetsbaarheid door mondialiseringprocessen toe (Andrijasevic 2004). Dit omdat zij ongelijke toegang tot

¹⁴ <http://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CTOC/index.html>

goederen van de staat hebben waardoor de toekomstmogelijkheden beperkt zijn. De condities van hun bestaan worden niet meer lokaal geproduceerd (Eriksen 2007:124), waardoor zij niet terug kunnen vallen op hun familiestructuur of jarenlange vriendschappen. In Kaapstad vielen de familiestructuur of vriendschappen voornamelijk weg door (binnenlandse) migratie en de grote hoeveelheid mensen die overlijden aan de gevolgen van HIV en AIDS. Doordat sekswerkers niet meer terug kunnen vallen op bekenden, zijn zij kwetsbaarder voor uitbuiting en misbruik. Wat mogelijk kan resulteren in mensenhandel of de 'vrijwillige' keuze om in de seksindustrie te werken. Doordat de nationale en internationale aanpak niet op elkaar aansluit ontstaat er een hiaat tussen het hegemonisch juridische en maatschappelijk *discours* op beide niveaus, waarbij het discours op nationaal niveau geen overwicht heeft in de regulering van internationale verdragen ten aanzien van mensenhandel.

2.3 Sekswerk en de nationale wetgeving

Naast een recente gebeurtenis als het WK, is de Apartheid onmiskenbaar een belangrijke periode in de Zuid-Afrikaanse geschiedenis. De gevolgen daarvan zijn in de huidige samenleving nog steeds zichtbaar. Voor de afschaffing van de Apartheid in 1990, woonden en leefden de vier belangrijkste groepen mensen blank, gekleurd, zwart en Indiërs gescheiden van elkaar. Tijdens het sociopolitieke Apartheidssysteem werd op basis van etnische verschillen onderscheid gemaakt en ontstond er een blanke rijke elite en een zwarte arme onderklasse¹⁵ (Seekings 2000; Tomlinson en Krige 2002). Ook na de afschaffing van het apartheidsregime lijkt dit onderscheid symbolisch tussen arm en rijk voort te bestaan. Het onderscheid wordt dan officieel niet meer op basis van ras of etniciteit gemaakt, maar veel mensen leven in Kaapstad nog wel gescheiden. Hoewel er door de overheid veel is geïnvesteerd hebben de mensen die welvarender zijn meer mogelijkheden in een door de vrije markt economie gestuurde samenleving (Wasserman 2010:63). Dit betekent in de praktijk dat er een onderscheid zichtbaar is, tussen de bevolking die bepaalde bestedingen kan doen en de bevolking die voornamelijk uitgaat van de bestedingen die zij moeten doen om in de eerste levensbehoeftes te voorzien. Het verschil is zichtbaar doordat de rijke bevolking waarbij het uitgave patroon niet door noodzaak wordt gekenmerkt, voornamelijk leeft in beschermd gebied met stenen huizen. De bevolking die in armoede leeft, woont in townships waar zij huizen bouwen van alle materialen die voor handen zijn.

Voor de arbeidsperspectieven van sekswerkers is er na de Apartheid weinig veranderd. Dit ondanks de Black Economic Empowerment¹⁶ wet die de eerste democratische regering heeft

¹⁵ http://www.info.gov.za/aboutsa/history.htm#end_apartheid

¹⁶ <http://www.southafrica.info/business/trends/empowerment/bee.htm>

ingevoerd. Het is een programma dat de Zuid-Afrikaanse regering opstelde na de Apartheid voor de bevordering van gelijke economische kansen voor de verschillende (etnische) groepen. Echter de prostitutie wet, die stamt uit de Apartheid, is onveranderd.

De wet aangaande sekswerk in Zuid-Afrika stelt dat alle seksuele handelingen voor geld illegaal zijn (Luiz en Roets 2000). Hierdoor worden ook alle activiteiten die gerelateerd zijn aan sekswerk, zoals het leven van inkomsten die voortkomen uit sekswerk, het aanzetten tot prostitutie of het runnen van een bordeel, illegaal (The Sexual Offences Act 23, 1957).

The Sexual Offences Act 23 (1957) en de Sexual Offences Amendment Act (2007) zijn de twee belangrijkste wetten waar sekswerkers mee veroordeeld worden. De eerste wet maakt het aanbieden van vaginale of anale seks voor een beloning, strafbaar. In de tweede wet is vastgelegd dat betaling voor seks strafbaar is, dit maakt zowel de sekswerker als de klant strafbaar. Sweat geeft echter aan dat de wet voornamelijk gebruikt wordt om sekswerkers te veroordelen. *'Some sex workers say that they are treated unequally, the police harass them because they are a women and leave their clients alone, because they are men'*. Hieruit blijkt dat de prioriteit van de politie bij de aanpak van prostitutie of sekswerk ligt en niet bij de klanten. Zuid-Afrika is een patriarchale samenleving (Moffett 2006:143) waardoor een groot deel van de mannen en vrouwen zich niet op gelijke wijze hebben kunnen ontwikkelen en geen gelijke kansen hebben in de huidige samenleving. Om toch inkomsten te genereren kiezen sommige vrouwen ervoor om hun lichaam in te zetten.

Onderzoekster Gould (2008), van de Institute for Security Studies (ISS), die onderzoek deed naar sekswerk en mensenhandel in Kaapstad, geeft ook aan dat deze wet voornamelijk ingezet wordt om sekswerkers te veroordelen. Zij maakt een onderscheid tussen straatprostituees en sekswerkers in bordelen, omdat sekswerk in bordelen door de politie getolereerd lijkt te worden. Evenals Gould (2008) blijkt uit mijn data dat gedurende mijn onderzoek alleen boetes uitgedeeld waren aan straatprostituees, niet aan klanten of sekswerkers uit bordelen. Overigens kan dit ook te maken hebben met mijn informanten welke voornamelijk buiten werkzaam waren.

Duidelijk is dat zolang sekswerk illegaal is, de sekswerkers niet beschermd worden door de politie en overheid. Ook ontbreekt het hen aan rechten waar zij aanspraak op kunnen maken. Verschillende sekswerkers geven daarbij ook aan dat de politie voor hen onbetrouwbaar is en hen dwingt om gratis seks met politiebeambten te hebben¹⁷. Zoals dit geïllustreerd wordt door Cindy: *'One night, I was out on the road and as usual a car stopped for me. We reached an agreement and we left for where we were going to conduct our business. On our way we talked a lot. Soon after we parked I heard a beep sound. He said*

¹⁷ http://www.Sweat.org.za/index.php?option=com_k2&view=item&id=43:workplace-flexibility-at-the-white-house

that he was a cop and that he recorded everything. He said unless I gave him free services I was going to be arrested and send to jail.' (Cindy, voormalig sekswerker, maart 2011)

Cindy laat hiermee zien, hoe kwetsbaar de positie van sekswerkers ten opzichte van de politie is. Veel politiebeamten, zoals een aantal sekswerkers vertelden, verwijderden voor dat zij een sekswerker aanspreken vaak hun legitimatie waardoor de vrouwen geen aangifte kunnen doen omdat zij de naam van de politieagent niet kennen. Bovendien zijn sommige mensen in Zuid-Afrika van mening dat je een sekswerker niet kunt verkrachten omdat seks haar werk is¹⁸, wat hen extra kwetsbaar maakt voor geweld, misbruik en uitbuiting. Tevens worden in Zuid-Afrika veel vrouwen aangerand of verkracht (Wojcicki en Malala, 2001) en sekswerkers zijn, bij gebrek aan bescherming, de meest kwetsbare vrouwen. Naast het risico op meer geweld zijn sekswerkers, voornamelijk degenen die op straat werken, ook extreem kwetsbaar voor een HIV/AIDS infectie of andere seksueel overdraagbare aandoeningen omdat klanten regelmatig verzoeken om seks zonder condoom (Karim et al. 1995; Wojciki en Malala 2001). Daarbij hebben sekswerkers, door hun gemarginaliseerde positie in de samenleving, gebrekkige toegang tot de gezondheidszorg. Sekswerk is een beroep dat enorm wordt gestigmatiseerd omdat werken in de seksindustrie in Zuid-Afrika illegaal is. Als een sekswerker voortdurend bekritiseerd wordt vanwege het beroep dat zij uitoefent, wordt hulp vragen, naar de dokter of andere officiële instanties gaan een haast ondoenlijke handeling. Dit maakt hen kwetsbaarder voor misbruik omdat zij nauwelijks zichtbaar zijn bij instanties die hen zouden kunnen bijstaan. Toch kan ik mij deze terugtrekkende beweging goed voorstellen. Aangezien ik ook vaak hele afkeurende reacties kreeg van mensen, als ik vertelde dat ik onderzoek deed naar de *agency* van sekswerkers. Hierdoor aarzelde ik of ik het mensen wel moest vertellen. Later besepte ik dat het precies de spiraal is die doorbroken moet worden, want rechten kunnen alleen verkregen worden als er meer openheid over het beroep is. Schijnbaar is het in Zuid-Afrika minder gebruikelijk om openlijk over seks te spreken, wat mogelijk te herleiden is tot religieuze tradities die veelal getrouw nageleefd worden.

De zaak Kylie

De rechtszaak Kylie is een van de spraakmakendste zaken, wat betreft sekswerk in de Zuid-Afrikaanse geschiedenis. De rechter erkende met zijn uitspraak dat sekswerk wel degelijk een beroep is. Hij oordeelde dat ondanks dat Kylie een illegaal beroep uitoefende, zij wel rechten had die onder de Labour Relations Act vallen. In eerdere zaken was de uitspraak negatief, omdat prostitutie illegaal is. Echter de Labour Appeal Court gaf aan dat deze

¹⁸ Interview met een medewerker van SWEAT, april 2011.

uitspraken niet congruent waren met de zorg de kwetsbaren, machtelozen en geëxploiteerden te beschermen¹⁹.

Velen hebben de hoop dat dit verandering gaat brengen aan de positie van sekswerkers in de samenleving. De zaak is van grote waarde voor de erkenning van het beroep, want dit betekent dat ondanks dat het een illegaal beroep is, de rechter sekswerk wel als werk erkent. Na erkenning kan er een beroep gedaan worden op rechten die aan arbeid ontleend kunnen worden. Kylie doorbrak de vicieuze cirkel, waarbij sekswerkers telkens opnieuw rechten ontzegd werden, door haar zaak openbaar te maken en het publieke debat opnieuw aan te wakkeren. *'Kylie never fought to be reinstated, but so that the rights of sex workers would be recognised'*.²⁰ Zoals de uitspraak van de advocaat van Kylie getuigt, streed Kylie met name voor de erkenning van de rechten van sekswerkers en niet voor haar individuele belang.

2.4 De achtergrond van sekswerk en de marginale positie in de samenleving

De toekomstmogelijkheden die de mensen in Zuid-Afrika tegenwoordig hebben hangt samen met de financiële mogelijkheden die elk individu tot zijn of haar beschikking heeft. Vaak hebben mensen door het gebrek aan financiële middelen geen gelijke toegang tot kwalitatief goede educatie, wat gevolgen heeft voor de toekomstperspectieven op de arbeidsmarkt.

In zekere zin zijn mensen vrij om een beroep te kiezen, maar omstandigheden kunnen tot sekswerk leiden omdat er weinig andere mogelijkheden zijn. Bij gebrek aan een gedegen opleiding heb je, ondanks de Black Economic Empowerment Law, weinig kans op een baan aangezien een groot deel van de bevolking en zeker de zwarte bevolking in Zuid-Afrika werkeloos is²¹ en bijna de helft van de bevolking onder de armoede grens leeft (May 1998). Om toch voor eten en drinken te zorgen kiezen sommige vrouwen er dan voor om in de seksindustrie te gaan werken. Veel sekswerkers hebben weinig andere mogelijkheden. Bovendien kan er met sekswerk meer geld verdiend worden dan in een reguliere baan²². *'My babies are my everything, if they are happy, I am happy'. 'I have no degree, what can I do?'*(Celia, sekswerker, 4 maart 2011). Hiermee probeerde Celia aan te geven dat zij alleen sekswerker is om haar kinderen te eten te geven en naar school te sturen. Het geluk van haar kinderen is voor haar de belangrijkste motivatie om in de seksindustrie te werken. De studie van Gould (2008:23) onderschrijft deze motivatie omdat uit haar onderzoek blijkt dat de meeste sekswerkers (76%) beginnen als sekswerker omdat ze het geld nodig hebben.

¹⁹ <http://allafrica.com/stories/201005310102.html>

²⁰ J. Williams, Kylie's advocaat van Women's Legal Centre in <http://allafrica.com/stories/201005310102.html>

²¹ Quarterly Labour Force Survey, Quarter 1, 2011, Statistics South Africa

²² The South African law commission discussion paper on adult sex work, Sweat 2009:4

Als een sekswerker kinderen heeft wordt de noodzaak om geld te verdienen groter. Ook hebben voornamelijk zwarte sekswerkers weinig scholing gehad en daardoor weinig kans op een baan. Ook Celia had door het gebrek aan opleiding weinig andere mogelijkheden. Het feit dat de meeste kinderen van de sekswerkers, die ik gesproken heb, naar school gaan zou in theorie moeten betekenen dat zij in de toekomst meer beroepsperspectieven hebben dan hun moeders.

Zoals eerder genoemd zijn scholing en de mogelijkheid om werk te vinden, onlosmakelijk met elkaar verbonden. Ondanks gratis onderwijs, gaat een aanzienlijk deel van de kinderen niet naar school. Bovendien is het publieke onderwijs van een laag niveau²³ waardoor de toekomstperspectieven beperkt blijven. De geschiedenis heeft ertoe geleid, dat ondanks de afschaffing van de Apartheid, niet iedereen gelijke toegang tot kwalitatief goed onderwijs heeft. Zoals Roos (2008: 19) in haar onderzoek benoemt, is de hereniging van een land, na een politieke gebeurtenis, zoals de val van het communisme of in Zuid-Afrika de afschaffing van de Apartheid, problematisch voor de gevoelens van saamhorigheid. Zuid-Afrika vormde door de Apartheid geen 'verbeelde gemeenschap' waardoor niet iedereen gelijke toegang had tot goederen die de staat leverde (Wimmer 2000). Er werd een raciaal onderscheid gemaakt waarbij bepaalde groepen bevoorrecht waren en afgescheiden van elkaar leefden. Ondanks dat zij elkaar niet kenden voelden zij zich toch verbonden met elkaar omdat zij door hun huidskleur al dan geen aanspraak op specifieke wetten konden maken. In de praktijk betekende dit dat de blanke bevolking werd bevoorrecht, dit was juridisch vastgelegd in wetten die hen voorrang gaven bij bepaalde banen, er waren aparte ingangen in gebouwen en er werden specifieke woongebieden aangewezen op basis van je huidskleur. Iemand vertelde me: *'I was so surprised when I found out that white people where just a minority'*. Zij was opgegroeid tijdens de Apartheid en kwam er pas in 1994 achter dat het merendeel van de Zuid-Afrikaanse bevolking al die tijd was uitgesloten van het publieke leven. Nu, jaren na de Apartheid, heeft de bevolking gelijke toegang tot de goederen van de staat, maar zijn die van een lage kwaliteit. Hierdoor lijkt er in Kaapstad nog weinig veranderd te zijn, afgezien van het feit dat men zich in principe vrijelijk door de hele stad kan bewegen. Naast de toegang tot onderwijs werd de Black Economic Empowerment wet bekrachtigd om de zwarte bevolking, die jarenlang achtergesteld was, meer kansen te geven op een baan. Dit hield in dat er een enorme toename was van werkzoekenden op de arbeidsmarkt. Hoewel er

²³ De universiteit van Kaapstad, UCT, heeft voor eerste jaars studenten speciale bijscholingsklassen om hun kennis en vaardigheden te vergroten. Basisscholen laten elk jaar leerlingen overgaan om subsidie te krijgen. De overheid controleert hierbij niet of de leerlingen ook over bepaalde basisvaardigheden als lezen en schrijven beschikken.

tegenwoordig een poging wordt gedaan de kansen gelijk te trekken, lijkt het erop dat een groot deel van de zwarte bevolking nog niet in staat is gebleken om uit de economische onderpositie in de samenleving te komen omdat zij veelal het ongeschoolde werk uitvoeren. Volgens Gould (2008) kan de combinatie van armoede en een te kort aan banen, ondanks het stigma en de gevaren die het beroep kenmerken, leiden tot sekswerk.

De regering heeft door vele wetwijzigingen getracht veranderingen in te zetten en gelijke rechten en kansen te bevorderen. Echter de wet omtrent sekswerk stamt uit 1957 en is sinds die tijd, ondanks de jarenlange strijd die verschillende voorstanders van de decriminalisering van sekswerk voeren voor de legalisering en regulering van sekswerk, nooit gewijzigd.

Afgezien van het gebrek aan juridische bijstand lijkt het stigma, op sekswerk, wel te verminderen doordat er steeds meer in de publieke media over sekswerk bericht wordt en sekswerkers zich bewuster lijken te worden van hun rechten. Zo ondersteunt Sisonke, een dochterorganisatie van SWEAT die gerund wordt door (ex) sekswerkers met de veelzeggende slogan: *'Nothing about us, without us'*, steeds meer sekswerkers. Met hun slogan proberen zij aandacht te vestigen op het gegeven dat zij niet willen dat er beslissingen over sekswerk worden genomen zonder de sekswerkers zelf te consulteren.

Hoewel de situatie iets lijkt te verbeteren, kunnen of willen niet alle sekswerkers hun beroep openbaar maken omdat de familie, kinderen of partner niet altijd op de hoogte zijn van hun beroep. Om het verschil tussen privé en werksituaties te duiden gebruiken sommige van hen een werknaam als Candy, Pretty, Precious of Sexy Boy (mannelijke sekswerker), maar ook Joyce, Anita, Cindy als zij aan het werk zijn. De werknamen worden niet alleen gebruikt om zichzelf te beschermen in privé situaties, maar deze zorgen er ook voor dat het lastiger is voor de politie om profielen van de sekswerkers te maken. Tijdens publieke manifestaties zoals The International Sexworkers Rights Day maakten politieagenten profielen van sekswerkers, om het eenvoudiger te maken om ze later te veroordelen voor sekswerk. Ofschoon dit tijdens de mars in Kaapstad niet gebeurde werden medewerkers van Sweat wel gebeld door collega's in Johannesburg over de noodzaak maskers te dragen, om anonimiteit te garanderen, omdat de politie daar wel aan het profileren was.

Hoewel er niet gesteld kan worden dat een sekswerker een andere persoon is als zij werkt, vertegenwoordigd de werknaam wel degelijk bepaalde handelingen die zij uitvoert als zij werkt. Niet letterlijk welke handelingen een sekswerker tijdens haar werk uitvoert maar de handelingen die horen bij de 'persoon' die zij tijdens haar werk is. Het kan bijvoorbeeld gaan om het dragen van een pruik, een heupwiegend loopje, een fiere sexy houding of de stem die van toonhoogte veranderd. *'I always walk slowly to a car, I never run I am not desperate I'll just do my catwalk-walk'* (Cindy, voormalig sekswerker, mei 2011). Iedere sekswerker heeft bepaalde 'technieken' waarmee ze zonder woorden een potentiële klant overhaalt voor

haar te kiezen. Het schetsen van een illusie is een belangrijk aspect van sekswerk (Jansen 2007:183) en maakt dat sekswerkers de sociale context van de situatie ten gunste van zichzelf kunnen beïnvloeden. Klanten kunnen zich tot bepaalde kenmerken aangetrokken voelen en voor een specifieke sekswerker kiezen. Zoals Cindy die vertelde dat zij nooit naar een potentiële klant rent, hij moet haar kiezen voor de manier waarop zij zich beweegt. Dit is *'the most intentional performance of the prostitute'* (Nencel 2001:88) en laat zien dat de representatie van een sekswerker toont welke handelingsmogelijkheden zij heeft. Het gaat hier om een illegale handeling, maar in plaats van 'gevangen' te zitten in de situatie toont dit fragment dat sekswerkers bij machte zijn om bewuste handelingen, in hun eigen voordeel, uit te voeren. Ondanks de beperkingen die de illegaliteit van het beroep met zich meebrengen maken zij zelf bewuste keuzes in het uitvoeren van bepaalde handelingen. Ofschoon de meeste sekswerkers wel aangeven dat zij, indien de mogelijkheid er is, liever een ander beroep uitoefenen.

2.5 Werkomstandigheden

Doordat sekswerk een illegaal beroep is worden de werkomstandigheden niet beschermd door de wet. Enerzijds geeft dat sekswerkers de vrijheid om zelf te handelen, anderzijds maakt het hen kwetsbaar doordat zij geen beroep kunnen doen op wetgeving die voorkomt dat zij uitgebuit worden. De omstandigheden waarin de sekswerkers werken hangen samen met het in –of outdoor werken. Sekswerkers die outdoor, buiten, werken hebben nauwelijks te maken met allerlei reglementen die hen opgelegd worden. Ze zijn onafhankelijker doordat zij zelf kunnen onderhandelen over de condities en de prijs. Bovendien hebben zij flexibelere werkuren die doorgaans korter zijn dan die van een sekswerker in een bordeel (Gould 2008:49). Een sekswerker gaf daarbij aan: *'It gives me the opportunity to work during school-hours, so I can spend more time with my children when they're free'*. Doordat zij onafhankelijk werken kunnen zij zelf bepalen welke uren zij maken. Zo werken er doorgaans minders sekswerkers op straat als het veel regent. Het nadeel is dat als er geen uren gemaakt worden er ook geen geld verdiend wordt, maar dit geldt ook voor de sekswerkers in bordelen. In bordelen krijgen sekswerkers slechts betaald voor de uren dat zij werken ongeacht de duur van hun dienst. Het voordeel van de bescherming die een bordeel biedt staat tegenover een aantal condities waar zij aan moeten voldoen. Zo heeft elke sekswerker die werkzaam is in een bordeel een schriftelijke, maar vaker een mondelinge overeenkomst waarin overeengekomen is welke diensten zij werkt en welke prijzen er voor haar seksuele diensten betaald moeten worden. Een mondelinge overeenkomst biedt haar het voordeel dat zij anoniemer kan blijven, hierdoor heeft zij echter bij ontslag of uitbuiting ook geen bewijs (Gould 2008:46). Bovendien kan een sekswerker gedwongen worden, tegen haar wil, klanten aan te nemen of drugs met klanten te gebruiken.

Op outreach, wanneer ik mee ging met het Sweat team om condooms uit te delen, was het verschil op enkele uitzonderingen daargelaten letterlijk zichtbaar in de 'zichtbaarheid'. In bordelen trokken de vrouwen zich snel terug in een zijkamer, waar zij al rokend strak voor zich uitkeken en deden alsof wij er niet waren. Behalve bij een bordeel waar wij er gezellig bijgevraagd werden en iedereen, bijna als vriendinnen, gezellig met elkaar een het kletsen was, leken de sekswerkers in de meeste bordelen murw en uitgeput. Daarbij moet ik wel opmerken dat ik mee ging op outreach na een aantal 'public holidays', enkele vrije dagen waardoor het doorgaans veel drukker is voor een sekswerker en zij veel meer klanten ziet dan op een doordeweekse dag. De sekswerkers die ik op straat zag, oogden doorgaans energiever en zelfs als een sekswerker dat niet was wilde ze wel een praatje maken. Als buitenstaander leek het alsof zij onderling meer plezier hadden door de grappen die er zo nu en dan met bevriende sekswerkers gemaakt werden.

2.6 Resumé

Samenvattend kan men stellen dat *structuren*, geconstrueerd in internationale en nationale regelgeving, een sterk beperkend karakter hebben voor de handelingsmogelijkheden van sekswerkers en organisaties in Zuid-Afrika. De vrouwen lijken, als zij als sekswerker werkzaam zijn, afstand te moeten doen van hun burgerschap waardoor zij geen bescherming van de overheid genieten. Dit is onder andere zichtbaar door het misbruik dat sommige agenten van de machtsverhouding maken, door in plaats van de sekswerkers te beschermen tegen geweld en uitbuiting, ze te bestraffen. De illegaliteit van het beroep is kenmerkend voor de positie van sekswerkers in de samenleving en heeft beperkende consequenties voor de *agency*, of handelingsmogelijkheden die sekswerkers juridisch hebben.

3 De Sekswerker

Overal op de wereld maakt men gebruik van de diensten die een sekswerker met haar lichaam aanbiedt. Ondanks dat, oordelen velen zowel over de sekswerkers zelf, als het beroep, terwijl het hen vaak aan kennis ontbreekt. Dit leidt tot een ongenueanceerd gestigmatiseerd beeld (Kempadoo en Doezema 1998; Brennan 2004; De Wildt 2007), waarbij de beeldvorming ten aanzien van sekswerkers gekenmerkt wordt door tweedeling tussen slachtoffers en de sekswerker die vrijwillig voor het beroep kiest. Men lijkt in tegenstellingen te denken, maar zodra je een sekswerker typeert sluit je daarmee andere sekswerkers uit. In elke situatie representeren de sekswerkers die ik gedurende mijn veldwerkperiode in Kaapstad ik heb gezien zich verschillend. Daarmee laten zij zien hoe dynamisch zij reageren op verschillende sociale contexten (Brennan 2004; Janssen 2007). De Wildt (2007) laat in haar studie naar Roemeense prostituees, heel duidelijk zien dat *agency* zichtbaar is in het selectief zijn en de specifieke wijze waarop zij zich positioneren. Zo gaf Anita, uit Kaapstad, elke keer als zij haar verhaal vertelde, heel duidelijk aan dat zij een slachtoffer van mensenhandel is. In bijna elke zin zei ze: *'I am a victim of human trafficking... Because I am a victim of human trafficking... My trafficker did this to me'*. Door te erkennen dat zij daadwerkelijk een slachtoffer van mensenhandel is, had zij de gelegenheid om in een opvanghuis te wonen, kon zij veilig bevallen van haar zoon en langzaam aan een toekomst met een eigen huis en werk werken. Voorheen was zij verslaafd aan tic (Crystal Meth) en leefde jarenlang op straat. Een combinatie die eenvoudig tot vrijwillige prostitutie geleid zou kunnen hebben.

Om enig inzicht in de dynamiek van representatie te geven worden de onderwerpen in dit hoofdstuk benaderd vanuit het micro-niveau, dat betrekking heeft op de directe leefwereld van de sekswerkers zelf. Daarbij wordt er getracht het beeld dat zij van hun omgeving of subjecten hebben zo waarheidsgetrouw en persoonlijk mogelijk neer te zetten.

3.1 De motivatie van vrouwelijke sekswerkers

Zoals Gould (2008) beschrijft beginnen de meeste sekswerkers in Kaapstad vanwege ernstige financiële problemen. Nu heb ik geen exacte gegevens over de financiële situatie van de sekswerkers die ik gesproken heb, maar wel gaf vrijwel iedereen aan dat ze het beroep uitoefenden om hun kinderen te eten te geven.

De levensomstandigheden van sekswerkers, voornamelijk gekenmerkt door armoede, kunnen dwingend en beperkend van karakter zijn, een slechte sociaal economische positie draagt bij aan de motivatie om de prostitutie in te gaan (Andrijasevic 2004; Danailova-Trainor en Laczko 2010). Het is te eenvoudig om te stellen dat in een sociaal economisch marginale positie er 'vrijwillig' gekozen wordt voor de seksindustrie, maar het overgrote gedeelte van

mijn onderzoeksgroep gaf aan niet gedwongen te zijn om als sekswerker te werken. Door sekswerk zijn de sekswerkers economisch onafhankelijk en hebben controle over hun eigen leef –en woonsituatie.

Armoede is één kenmerkend begrip in de Zuid-Afrikaanse samenleving. Hier werd ik vrijwel direct mee geconfronteerd toen ik mijn lunch niet volledig op kon. Vrijwel direct werd mijn bord naar een van de sekswerkers, die toevallig naast mij zat, geschoven. Met haar vinger naar mij opgeheven maakte de huishoudster mij duidelijk dat er nooit iets weggegooid werd, *'There are always people who are hungry, you now'*. Het werd mij direct duidelijk wat het belang van voedsel is en dat sommige sekswerkers nauwelijks geld hebben om hun eigen honger te stillen. Sekswerkers zijn vaak de kostwinner van de familie en dragen daardoor ook de financiële verantwoordelijkheid om zorg te dragen voor andere familieleden. De pure noodzaak om dit geld te verdienen maakt dat zij beginnen te participeren in de seksindustrie (Janssen 2007:8). De sekswerkers in Kaapstad beschikken niet over een opleiding of werkervaring waardoor zij economisch niet mobiel zijn (Morokvasic; Phizacklea in Roos 2008:32) en de toegankelijkheid van de arbeidsmarkt voor hen beperkt is. De seksindustrie is een van de weinige informele sectoren die voor hen wel toegankelijk is, omdat er geen ervaringseisen aan gesteld worden (Janssen 2007:9). Bovendien is het, met name als er buiten gewerkt wordt, vrij flexibel werk en kan een sekswerker ervoor kiezen alleen onder schooltijd te werken.

Hoewel armoede de belangrijkste motivatie is om sekswerker te worden hoeft er geen sprake te zijn van een specifiek moment waarop een bewuste keuze om als sekswerker te gaan werken, gemaakt wordt. Het verhaal van Pamela (2.2) laat zien dat het heel geleidelijk kan gaan. Voorheen had zij er niet aan gedacht om sekswerker te worden, maar omdat de man wilde betalen om haar borst aan te raken en zij het geld nodig had, ging zij steeds een stapje verder.

Lola kwam in de seksindustrie terecht toen zij op haar 9^e wees werd. Allebei haar ouders waren gestorven aan AIDS en om te overleven begon ze met verschillende mannen te slapen. Op haar 13^e vertelde een vriendje dat ze daar best geld voor kon vragen en zo geschiedde.

Of Cherrie uit Zimbabwe die gelukkig getrouwd was en samen met haar man drie kinderen had. De jongste was nog geen 6 maanden toen haar man plotseling overleed. In haar eentje kon zij haar kinderen niet onderhouden, waarop zij besloot naar Zuid-Afrika te gaan in de hoop daar een baan te vinden waarmee ze genoeg verdiende om haar gezin te onderhouden. Bij aankomst viel de realiteit tegen, ze kende niemand en kon geen slaapplek vinden waardoor ze genoodzaakt was om met haar kinderen de eerste nachten op het busstation door te brengen. Na enkele weken ontmoette zij een vrouw die haar voorstelde om in hetzelfde hotel als zij te komen werken. Cherrie vermoedde al dat het niet

om schoonmaakwerk ging, maar besloot toch met haar mee te gaan omdat ze geen andere mogelijkheid zag om geld te verdienen en haar kinderen te eten te geven. Haar vermoedens bleken juist te zijn en sinds die dag werkte zij jaren in de seksindustrie. Achteraf heeft ze er geen spijt van omdat ze genoeg verdiende om een huis te kopen en haar kinderen elke dag te eten te geven.

3.2 De motivatie van mannelijke sekswerkers

Armoede blijkt een belangrijke motivatie om in de seksindustrie te gaan werken. Doorgaans hebben mannen in Zuid-Afrika meer mogelijkheden in de verschillende arbeid sectoren, maar ook voor hen geldt dat door de grote werkeloosheid mogelijkheden gelimiteerd zijn. Als het maandenlang niet lukt om werk te vinden, moet er een manier gevonden worden om geld te verdienen en kan de seksindustrie uitkomst beiden. Daarbij komt dat sommigen van hen de verantwoordelijkheid over een gezin hebben, waardoor de noodzaak om snel geld te verdienen nog groter wordt (Janssen 2007:8). Daarnaast zijn er net als bij de vrouwen ook mannen verslaafd, waarbij sekswerk hen in staat stelt hun verslaving te bekostigen.

'When I was younger I met a very nice guy, where I ended up having a relationship of many years with. After a while he started to abuse me, he was very jealous and every time that happened he beat me up. After he stabbed me I ended up the relationship and moved as far away as possible' (Joshua, sekswerker, april 2011).

Als men het over sekswerkers heeft, wordt er in het dominante *discours*, het heersende vertoog in de samenleving, altijd over vrouwen gesproken. Nu is dat niet heel verwonderlijk aangezien de het overgrote deel van de sekswerkers vrouwen zijn (Gould 2008).

In Kaapstad bleken echter ook een behoorlijk aantal mannelijke en transgender sekswerkers aanwezig te zijn. Het gesprek met Joshua, had ook een gesprek met een vrouwelijke sekswerker kunnen zijn. Zowel voor mannelijke als vrouwelijke sekswerkers geldt dat er vele overeenkomstige onderwerpen zijn, of dezelfde omstandigheden om met sekswerk te beginnen zoals Joshua toont. Toch is er ook een onderscheid te maken. Mannelijke sekswerkers hebben namelijk te maken met een dubbel stigma, homoseksualiteit en sekswerker. In een land als Zuid-Afrika waar mannelijkheid belangrijk is en sommige mannen vrouwen verkrachten om hun sociale controle te benadrukken (Moffett 2006), wordt homoseksueel zijn niet zonder meer geaccepteerd. Dit maakt hen nog kwetsbaarder voor seksueel geweld op straat, maar ook in gevangenissen waar zij kunnen worden verkracht. Mannelijke sekswerkers kunnen seks hebben met zowel mannen als vrouwen. Aangezien een deel van de mannelijke sekswerkers heteroseksueel zijn kiezen sommigen er voor om

alleen seks met vrouwen te hebben, anderen kiezen juist voor mannelijke klanten. Ongeacht de sekse waarmee de seksuele handelingen worden uitgevoerd zijn sommige sekswerkers gewoon getrouwd en weet hun vrouw niet wat voor werk ze doen.

Volgens een medewerker van Sweat (april 2011) hebben mannelijke sekswerkers op psychologisch vlak met andere onderwerpen als vrouwelijke sekswerkers te maken. Zo is er de druk om altijd te 'presteren'. Als het hen niet lukt om een erectie te krijgen, worden zij niet betaald. Naast de prestatiedruk om op seksueel gebied bepaalde fantasieën van klanten te vervullen, is er ook de 'druk' vanuit een patriarchale samenleving om zorg te dragen voor het gezin of andere familieleden. Desalniettemin heeft niet elke mannelijke sekswerker de verantwoordelijkheid voor een gezin en oefenen sommigen van hen het beroep uit om onafhankelijk te zijn door zichzelf te onderhouden. Daarentegen zoeken anderen naar financiële stabiliteit door relaties aan te gaan, waardoor de noodzaak om zelf te werken minder groot is. Priscilla vertelde me dat zij graag met Pierre en Yari door de main road liep, maar niet omdat zij naar klanten zochten nee: *'They are no sexworkers, they are just looking for the perfect boyfriend that can take care of them'*. De wisselende seksuele contacten hadden zij slechts om hun toekomstige droompartner te vinden. In de tussentijd lieten zij zich daarvoor betalen omdat ze zichzelf toch moesten onderhouden.

Overigens hebben mannen niet veel keus tussen binnen of buiten werken omdat er ten tijde van mijn veldwerk maar een enkel bordeel was waar ze mannen aannamen. De kans dat een man op straat moest werken was daardoor erg groot.

3.3 De afwerkplaats

Van buiten is het een gewoon wit woonhuis, er is geen bord waaraan je zou kunnen afleiden dat dit een bordeel is. De voordeur is afgesloten en het duurt enige tijd voordat er gereageerd wordt op de bel, waarna we naar binnen kunnen. We gaan een trap op via een schemerige gang die slecht verlicht is. Zonder het hek te openen vraagt een meisje, gekleed in slechts een lingersetje wat we komen doen. *'We have some condoms with us, can you let us in?'* Het meisje loopt weg om te overleggen, het is goed, want ze komt terug om het kettingslot open te maken en ons binnen te laten. Het halletje is verlicht met rood licht, hier en daar versierd met gouden accessoires en witte beelden in de Griekse stijl. Er zijn tien kamers met in het midden een groot twee persoonsbed, aan een zijde een tafeltje met, wat ik aanzie voor, seksaccessoires. Er hangen grote, donkere gordijnen voor het raam en de deur naar de 'en suite' badkamer staat open. Het meisje gaat ons voor naar een kamertje waar zeven dames in lingerie of nachtponnetje op de witte leren banken verveeld aan het roken zijn. De kamer is kaal, er hangt niets op de muur, in het midden staat een glazen tafel met glazen frisdrank en meerdere asbakken. Als we ons voorstellen reageert er niemand, een

andere dame pakt de dozen condoms aan, maar zegt niets. Omdat er niemand reageert op de vragen die we stellen besluiten we verder te gaan...

Zoals eerder beschreven kent de seksmarkt in Kaapstad twee zogenaamde 'afdelingen', namelijk indoor, binnen en outdoor, buiten. De plaats waar een sekswerker werkzaam is heeft consequenties voor haar vrijheid en veiligheid en de keuzes die zij daardoor (niet) kan maken. Om die reden lopen de motivaties om binnen of juist buiten te werken erg uiteen. Volgens Campbell (1991:1372) heeft de illegaliteit van sekswerk grote effecten op het leven van de sekswerkers. Zo lopen sekswerkers voornamelijk buiten meer gevaar, omdat zij niet beschermd worden. Ze hebben geen warme, veilige en hygiënische plaats om te werken en moeten elke transactie snel afhandelen. Het contact met de klanten is vaak van korte duur om zo snel mogelijk nieuwe klanten te werven. Voor hun veiligheid, maar ook om hun privé-leven en hun werk strikt gescheiden te houden, gebruiken sommige sekswerkers zoals eerder genoemde werknamen als Candy, Precious of Patience²⁴.

De illegaliteit heeft consequenties voor de wijze waarop de sekswerkers hun beroep uitoefenen. De eerste belangrijke keuze die gemaakt kan worden is om indoor of outdoor te gaan werken. Bij indoor sekswerk wordt geduid op bordelen, vanuit hun eigen huis of massage salons, waarbij er naast een massage ook seksuele handelingen aangeboden worden. Met outdoor sekswerk wordt doorgaans geduid op straatprostitutie. Echter om welke vorm van sekswerk het ook gaat, door het gebrek aan bescherming zijn sekswerkers altijd kwetsbaar voor geweld en seksueel overdraagbare aandoeningen. Uit het onderzoek van Gould (2008) blijkt dat er naast de gevaren nog een belangrijk onderscheid gemaakt kan worden tussen de sekswerkers ten opzichte van elkaar. De sekswerkers met een hogere sociaal economische status zijn voornamelijk werkzaam vanuit bordelen of massagesalons, terwijl degene met een lagere sociaal economische status werken vanuit pubs, havens of de straat. Het is lastig te onderscheiden of de dames die ik in bordelen heb gezien een hogere sociaal economische status hebben dan de sekswerkers die ik op straat heb gezien.

Tijdens het veldwerk waar ik bij Sweat een aantal malen bij betrokken was, heb ik wel duidelijk waar kunnen nemen dat er verschil is tussen diverse stadsdelen of bepaalde straten in een gebied. In straten die onveilig overkwamen zag je verpauperde, verlaten gebouwen, veel rondslingerend afval en scheefhangende naambordjes. Diverse mannen die daar rondliepen gaven de indruk op zoek te zijn naar een geschikte sekswerker.

²⁴ Dit zijn werknamen van enkele sekswerkers waar ik gedurende mijn veldwerkperiode mee gewerkt heb. Overigens gebruikten niet alle sekswerkers een werknaam.

Tijdens zo'n outreach waarbij de dienstdoende teamleden condooms uitdelen en water vanwege de hitte, wordt ook regelmatig gevraagd of de sekswerkers problemen met onder andere de politie hebben. Een staflid van Sweat gaf aan dat we in dit gebied altijd dicht bij de bus moesten blijven, omdat sekswerkers hier soms klanten overvallen. Deze straten liggen er verlaten bij, behalve de sekswerkers en hun klanten zie je daar niemand.

Het is duidelijk dat deze omgeving een stuk onhygiënischer is dan de bordelen die ik gezien heb. Deze waarnemingen geven mij de indruk dat de sekswerkers op straat een lagere sociaal economische status hebben, maar ik ben niet in de gelegenheid geweest om in gesprek te gaan over hun sociaal economische status.

Volgens Gould's (2008:20) studie werken sekswerkers op straat voornamelijk langs open wegen, waar zij hun klanten aan zien komen rijden en waar er beschutte plaatsen in de buurt zijn waar zij verscholen hun beroep kunnen uitoefenen. Tijdens outreach, deze keer vlakbij de snelweg, was duidelijk zichtbaar dat bij elke straat een plaats in de buurt lag waar je achter bosjes, achter een gebouw of onder een brug je kan verschuilen om de 'transactie' uit te voeren. Terwijl wij naar twee sekswerkers liepen, liep er één snel weg. De ander onderbrak haar werk om een moment met ons te praten. Haar klant zat op een duinheuvel achter de bosjes op de stoffige grond met een zakdoek over zijn hoofd, om zich enigszins aan het zicht te onttrekken en zichzelf onherkenbaar te maken. Iets verder op als we door Mfuleni rijden zien we dat een sekswerker haar hand in de broek van een voorbijganger steekt om hem 'over te halen', ware het niet dat hij waarschijnlijk met die reden naar die straat is gegaan. Terwijl zij met zijn geslachtsdeel 'speelt' steekt ze vrolijk haar hand op en lacht als ze ons (Sweat outreach team) herkent, *'She's working let's go to the others there'*, waarna we doorrijden naar een sekswerker die net tussen de bosjes vandaan naar twee collega's op straat loopt.

De plaats waar sekswerkers werken is variabel, vaak verschuilen ze zich om zich voornamelijk aan het zicht van de politie te onttrekken, om te voorkomen dat ze een boete krijgen of opgepakt worden. Ze moeten constant op hun hoede zijn, daarom helpen sommige sekswerkers elkaar. In principe heeft elke sekswerker haar eigen 'spot', de plaats waar vanuit zij werkt. Deze plaats wordt gedeeld met andere sekswerkers wat tot gevolg heeft dat er een bepaalde mate van sociale controle ten opzichte van elkaar is. De sekswerkers weten precies wanneer een van hen al een tijdje niet 'op het werk' verschenen is of als er een nieuwe sekswerker begonnen is op dezelfde plaats. Het voordeel daarvan is dat zij elkaar kunnen helpen, maar zodra een sekswerker met een klant mee gaat, is zij op zichzelf aangewezen, omdat zij zich niet tot de politie kunnen wenden indien zij een gewelddadige klant hebben.

Doorgaans zijn sekswerkers op straat veel kwetsbaarder, dan in bordelen, voor geweld van klanten, politie of gangsters die hen beroven van hun inkomsten (Gould 2008:22). Dit komt voornamelijk doordat zij veel zichtbaarder zijn en werken op plaatsen waar weinig controle is. In tegenstelling van wat doorgaans gedacht wordt, hebben de meest sekswerkers in Kaapstad geen pooier of madam die hen beschermt. Ook Gould (2008:21) bevestigt dat de meeste sekswerkers in Kaapstad voor zichzelf werken. Slechts een enkele sekswerker die ik tijdens de outreach momenten ontmoet heb werd vergezeld door haar 'vriendje'.

Zowel bij de telefonische hulplijn van Sweat, als bij Women's Legal Centre kwamen regelmatig klachten binnen van sekswerkers die boetes of geldbedragen moesten afdragen aan met name de politie, of die te maken hadden met een gewelddadige klant. Sekswerkers maken zich hier niet onterecht grote zorgen om, want tijdens de laatste maand van mijn verblijf in Zuid-Afrika werd een sekswerker in Durban vermoord. Zij representeert de kwetsbaarheid van sekswerkers in Zuid-Afrika, aangezien dit ook in Kaapstad had kunnen gebeuren. De sekswerkers op straat geven wel aan dat het voordeel van werken op straat zit in de controle die zij over hun werk hebben. Tenslotte bepalen zijzelf de werktijden, de condities en prijzen van hun werk. Ook duidt de afwezigheid van pooiers op meer *agency*, omdat de vrouwen zelf keuzes kunnen maken over hun handelen, zoals de keuze om met een klant mee te gaan. Zogenaamde 'vriendjes' proberen regelmatig bij te sturen als het gaat om welke klant of om het bedrag dat er gevraagd wordt voor de seksuele diensten.

Volgens de studie van Gould (2008) bestaat het grootste gedeelte (70%) van de sekswerkers, uit indoor sekswerker. Het is binnen doorgaans veiliger doordat de klant eerst naar de receptie moet om zich te melden. Daarna moet hij door een hek naar de kamer van de dame van zijn keuze. Het voordeel is dat er altijd mensen in de buurt zijn die je in geval van nood voor hulp kunt roepen. Daar tegenover staat dat er een bepaald percentage van je inkomsten naar het bordeel of de bordeeleigenaar gaat. In feite huur je een kamer en veiligheid, maar alle attributen als glijmiddel en condooms moeten de sekswerkers, net als de sekswerkers op straat, zelf aanschaffen. *'I always see how happy they [sekswerkers FdL] are when I have some lubricant with me, I use it to start a conversation with them [sekswerkers FdL] about their feelings and their problems. It always helps to start a conversation.'* (Medewerker van SWEAT, februari 2011)

Uit gesprekken met verschillende medewerkers van Sweat kwam naar voren dat niet alle sekswerkers condooms of glijmiddel gebruiken, omdat deze te duur zijn. Hierdoor lopen zij meer risico op seksueel overdraagbare aandoeningen en kunnen zij vaginale klachten ontwikkelen waardoor zij pijn kunnen ervaren tijdens de seks (Campbell 1991). Dit gebeurt met name als zij veel klanten achter elkaar moeten afwerken, want in tegenstelling tot de outdoor sekswerkers hebben zij minder zeggenschap over welke of het aantal klanten dat zij

op een dag hebben. Sommige sekswerkers kiezen er voor om hun beroep verborgen te houden voor hun familie. In een bordeel is het eenvoudiger dit geheim in stand te houden dan op straat waar je zichtbaar bent voor elke passant (Gould 2008). De sekswerkers in bordelen worden ook minder lastig gevallen door politie en klanten, daardoor zij worden in mindere mate geconfronteerd met de consequenties van het beroep.

Afgezien van een enkeling zijn de meeste sekswerkers die ik tijdens mijn onderzoek gezien of gesproken heb zwart of gekleurd. De blanke sekswerkers die ik gezien heb werkten allemaal in een bordeel en waren lastig om mee in contact te komen. Gould (2008) onderschrijft dat het overgrote gedeelte van de sekswerkers zwarte vrouwen zijn die reizen tussen hun woon –en werkplaats. De meeste van hen beginnen met sekswerk vanwege ernstige financiële problemen, bovendien biedt het de mogelijkheid om een veelvoud te verdienen van wat zij in de formele sector zouden kunnen verdienen (Gould 2008:37). De veelal ongunstige sociaal economische positie maakt dat een baan in de seksindustrie aantrekkelijk wordt.

3.4 Het lichaam

In een kort gerafeld spijkerrokje stond Linda tegen een lantaarnpaal geleund. Haar kroeshaar had zij gestijld en samengebonden in een klein knotje achter op haar hoofd. Lichtjes stond zij achterovergeleund waardoor haar borsten in een te kleine bh en diepe decolleté goed zichtbaar waren. Tot op heden zonder succes want elke auto of vrachtwagen die langs kwam reed aan haar voorbij. Slechts een enkeling stak vriendelijk een hand naar haar op. Toen zij ons zag zwaaide zwaaide ze lachend en liep al heupwiegend, alsof ze iedereen wilde laten zien wat ze in huis had, op de outreach bus af.

Om seks als een zakelijke overeenkomst te behandelen dient men het lichaam van een sekswerker te objectiveren (Sharp 2000:293). Door het te objectiveren is de commodificering van het lichaam mogelijk en kunnen sekswerkers hun lichaam aan klanten aanbieden. Hierdoor ontstaat er een markt van vraag en aanbod waarin sekswerkers zich verschillend presenteren om klanten te verleiden voor hen te kiezen. Zeker op straat is die diversiteit zichtbaar. Zo is er een sekswerker, Maria, die veel tijd besteed aan haar make-up en altijd met felgekleurde oogschaduw aan het werk was. Wel paste zij, de kleur aan, aan haar outfit of aan haar stemming. Op de vraag waarom ze dit elke dag deed, vertelde ze dat ze er simpelweg van hield om er goed verzorgd uit te zien. Daarentegen droeg Precious als zij aan het werk was altijd een pruik. Toen ik er naar vroeg vertelde ze mij dat de Nigeriaan waarvoor zij werkte haar dwong dit te doen, maar dat zij er achteraf blij om was omdat, nu ze gevlucht was voor haar handelaar, geen enkele voormalige klant haar herkende. Natasha,

die slachtoffer werd van mensenhandel, ging na haar bevrijding speciaal naar de kapper. Daar liet zij haar haren knippen en kleuren om haar verleden achter zich te laten en een nieuw begin te maken. Ongelukkigerwijs werd zij toch midden in een winkel door een voormalige klant herkend en voor Russische hoer uitgemaakt.

Naast kapsels en make-up kan er een onderscheid gemaakt worden in kleding. Sekswerkers in bordelen dragen doorgaans een lingersetje of nachtjaponnetje. De sekswerkers op straat variëren meer met kleding. Waar de een loopt op hoge hakken, een minirokje draagt en een klein shirtje aan heeft waarin haar borsten goed zichtbaar zijn, loopt de ander in een simpele spijkerbroek en een onopvallende blouse. Volgens Gould (2008:20) draagt de laatst genoemde groep meer verhullende kleding omdat het hen minder zichtbaar maakt voor de politie dat hen minder kwetsbaar maakt. Dat brengt met zich mee dat zij ook minder herkenbaar voor klanten zijn.

Samantha vertelde me eens dat zij door haar werk zich een borstvergroting kon veroorloven, maar zij had dit naar eigen zeggen niet speciaal voor klanten gedaan '*I wanted it anyway*'. Ofschoon zij het niet speciaal voor haar klanten had gedaan was zij zich terdege bewust wat de positieve consequentie van een dergelijke handeling voor haar werk zou zijn. Doordat zij gedeeltelijk een nieuw uiterlijk creëerde, was zij opnieuw nog aantrekkelijker voor klanten en verbeterde haar positie ten opzichte van haar collega's.

De beschreven vrouwen laten zien hoe zij veranderingen van zowel hun fysieke lichaam, als uiterlijke veranderingen inzetten als zij aan het werk zijn. Ook Roos (2008:40) laat zien dat sekswerkers deze middelen inzetten om zichzelf aantrekkelijk voor klanten te maken en zo hun concurrentiepositie te versterken. Zo passen de sekswerkers zich aan, aan de marktwerking binnen een maatschappij waarin het nieuwe snel oud wordt en een markt die verzadigd raakt (Bauman 1998). Om te voorkomen dat zij 'oud' worden proberen sekswerkers zich op een specifieke en wisselende manier te presenteren waardoor zij zoveel mogelijk 'nieuw' en aantrekkelijk voor de klanten blijven. In wezen instrumentaliseren sekswerkers hun lichaam om zichzelf aantrekkelijker te maken dan hun collega's. Het succes van de representatie hangt af van hoe innovatief een sekswerker haar lichaam en de mogelijkheden van het lichaam kan inzetten.

3.5 Seks

Het succes van de inzet van het lichaam is verbonden met 'performance', de uitvoering, van seks. De 'performance' verschilt per klant en hangt samen met de verwachtingen die de sekswerker van een klant heeft. Het duidt op de wijze waarop zij inspeelt op de verbeelding van de klant. Mogelijk is het voldoende om hem oraal, met woorden, te stimuleren of door zich voor te doen als een bepaald 'type'. Dit heeft alles te maken met de disciplineren van het lichaam en de objectivering van seks. Doordat seks geobjectiveerd wordt, kan de

sekswerker het naar eigen inzicht inzetten. In elke sociale context kan de waarde en inzet van seks verschillen. Waar seks in veel contexten een persoonlijk subject is, lijkt het voor sekswerkers een publiek onderwerp waar velen een mening over hebben. De betekenis kan in verschillende contexten door iedereen anders geïnterpreteerd worden. Seks is niet altijd automatisch verbonden aan liefde en ook een relatie is niet altijd gebaseerd op liefde, maar op bijvoorbeeld financiële stabiliteit of de zekerheid en duidelijkheid die een vaste relatie biedt.

Brennan (2004) laat in haar onderzoek over sekswerkers in Sosuá in de Dominicaanse Republiek zien, dat er geen universele voorstelling van de ervaring van liefde en seks gemaakt kan worden. Zowel de toeristen als de sekswerkers zetten de handeling, seks, in om hun verlangens te realiseren. Hierbij is seks niet verbonden met liefde. Zij laat zien, wat ook in Kaapstad gebeurde, namelijk dat liefde in een relatie van ondergeschikt belang kan zijn ten opzichte van financiële zekerheid en een stabiele basis voor de kinderen van de sekswerkers. Het huwelijk impliceert voor hen geen liefde en kan ook slechts dienen als legale manier om de juiste papieren te verkrijgen om van het eiland te kunnen migreren. Ook in Kaapstad bestaan liefde en seks naast elkaar, zonder dat zij enigszins met elkaar verbonden hoeven te zijn. Echter de zekerheid die het huwelijk de Dominicaanse vrouwen biedt is in Kaapstad verankerd in een relatie die niet juridisch of ceremonieel is vastgelegd. Zoals Wendy duidt: *'It's just a way to make some money'* en *'He gives me financial stability, I don't like to worry all the time..'*. Het 'vriendje' of vaste klant van Wendy onderhoudt haar in ruil voor regelmatige seks. Deze relatie geeft haar duidelijkheid en maakt dat zij zich (voorlopig) geen zorgen over geld hoeft te maken. Wendy zet hierbij haar seksualiteit in om in haar eigen onderhoud te voorzien. Het geeft haar een vorm van basisinkomen dat zij aan kan vullen met de inkomsten die zij aan de meer wisselende contacten met andere klanten verdient.

De sociale constructie van seksualiteit accordeert met sociaal-cultureel en economische facetten (Nagel 2003; Brennan 2004). Brennan onderbouwt het argument van Nagel, dat de seksuele identiteit onderhandeld wordt, afhankelijk van de plaats, veranderlijk en sociaal geconstrueerd is. Hoe de seksuele identiteit gevormd wordt hangt ook samen met dominante denkbeelden over seksualiteit en genderverhoudingen in de samenleving waar de sekswerker is opgegroeid. In een samenleving waar verkrachting de realiteit van veel vrouwen is (Moffet 2006) kunnen denkbeelden, ideeën en verwachtingen van seks zich ontwikkelen op een manier waarop het bijna als 'object' verkocht en aangeboden kan worden. In tegenstelling tot wat regelmatig aangenomen wordt, hoeven seks en liefde niet onlosmakelijk met elkaar verbonden te zijn en kunnen de verwachtingen van seks per sociale situatie verschillen. De sekswerkers in Sosuá veranderen afhankelijk van de sociale

context hun inzet van de seksuele handelingen en verwachtingen die zij van mannen hebben. Bij toeristen zetten sekswerkers hun seksualiteit in voor het verkrijgen van een visum, bij de Dominicaanse mannen gebeurt dit niet. De seksualiteit wordt aangepast aan de maximale verwachtingen die zij van een klant hebben (Brennan 2004).

In Kaapstad veranderde de inzet van een sekswerker voortdurend. Soms lukt het een sekswerker om een klant langdurig aan zich te binden, waardoor een vast stabiel inkomen gegarandeerd is. Of zoals Sam vertelde, terwijl we rustig onze koffie dronken, *'I like to go to the country, there they are not used to us [sex workers FdL] it makes me feel more special because they [country men FdL] treat you like you're a queen'*. Om de zoveel maanden werkte zij een aantal weken in een plattelandsdorp om geld bij elkaar te sparen zodat zij een buffer had voor in Kaapstad. Zodra zij buiten Kaapstad was, liet zij zich ook veel meer verwennen, zo vond ze het heerlijk om met klanten uit eten te gaan of hen te vergezellen naar een feest, iets wat volgens haar niet gebeurde als ze in Kaapstad was. Bovendien probeerde ze er van te genieten zodat ze er weer een tijdje tegen aan kon, maar permanent daar verblijven wilde ze niet, *'Ok they [country men FdL] pay you more, but there are not as many cliënts as here and I get bored after a while, no I love Cape Town I would never leave this place'*. Ze laat heel duidelijk zien dat haar verwachtingen in Kaapstad verschillen van haar verwachtingen als zij naar het platteland reist. Sam paste ook haar kleding aan de gelegenheid, had zij een feest met een rijke klant dan droeg zij 'nette' lange jurken, maar overdag droeg zij spijkerbroeken met een t-shirt. Echter, niet elke sekswerker is in de gelegenheid om te reizen voor haar werk. Sam werkte voor zichzelf waardoor zij zelf bepaalde waar en wanneer zij wilde werken. Duidelijk aan het verhaal van Sam is dat zij afhankelijk van waar zij werkte, Kaapstad of het platteland, haar inzet en 'performance' wijzigde. Op het platteland kon zij veel meer eisen aan haar klanten stellen en zich als een 'prinsesje' laten behandelen, terwijl zij in Kaapstad, mogelijk door meer concurrentie, vrijwel elke klant moest aannemen om genoeg inkomsten te genereren. Ook als een sekswerker niet reist voor haar werk kan de inzet per klant verschillen, zeker als een klant regelmatig terugkomt. Door nabijheid en intimiteit aan een klant te bieden kan deze zich steeds meer aangetrokken voelen tot een specifieke sekswerker. *'It took some time, but eventually he started to ask me out for dinner, and after a while.. Well one thing led to another'* (Candy, sekswerker, april 2011). Candy stelde haar verwachtingen steeds verder bij tot zij een relatie ontwikkelde met een van haar klanten. Hoewel ze nu van hem verwacht dat hij haar onderhoudt gaf ze later in het gesprek aan dat zij zich er bewust van is dat de relatie over kan gaan en zij weer meer inkomsten zal moeten genereren.

Seks kan ook een hele andere betekenis hebben, namelijk een wijze om armoede te overkomen. In Zuid-Afrika is sekswerk onlosmakelijk verbonden met armoede, omdat er nauwelijks toegang is tot de 'resources of the workingclass' die bepaald wordt door

economische en politieke structuren, gesymboliseerd in wet –en regelgeving (Parreñas 2005:13; Roos 2008:33). Pure armoede, geen werkgelegenheid of onduidelijkheid over de arbeid condities met daarbij het gebrek aan een sociaal zekerheidsstelsel maken de keuze voor sekswerk een die altijd aan deze context verbonden is. Kaapstad kent pure armoede en rijkdom naast elkaar, maar alle sekswerkers uit mijn onderzoek waren financieel en materieel arm. Het leek alsof de betekenis van seks in een context van armoede van waarde veranderde. Vaak werd seks besproken alsof het over het weer ging, iets niet geheel onbelangrijks maar toch zonder er al te veel waarde aan te hechten.

In de keuken waar ik met drie peer-educators zat te lunchen, liepen mensen in en uit omdat er die dag verschillende groepsbijeenkomsten georganiseerd werden. Er werden grappen gemaakt over een homoseksuele mannelijke sekswerkers en een voormalig sekswerker boog naar voren en gebaarde naar haar vagina: *'You see this pussy, this will convince you, you don't want to miss out on this'*. Seks wordt hier geïnstrumentaliseerd en tot object gemaakt. De opmerking *'you don't want to miss out on this'* duidt op alles wat 'het', de vagina of eigenlijk de sekswerker (ermee) kan. Er wordt gesuggereerd dat het een speciaal object of instrument is waar niemand weerstand aan kan bieden. Vaak werd er ook gerefereerd aan *'my special toolbox'*, waarmee er op de vagina en al haar mogelijkheden werd gedoeld en die werd ingezet om de eigen doelen na te streven.

Halverwege mijn veldwerkperiode zei Cindy ooit treffend, *'It's just sex', that's all'*. Voor haar is seks slechts een handeling waarvoor zij geld ontvangt, ik moest het niet belangrijker maken dan het was. Hoewel aan een relatie waar bij sprake was van liefde, wel waarde gehecht werd aan seks. Behalve complimenteus werden daar geen grappen over gemaakt en bleef het veelal een onderwerp in de privésfeer. Niet alleen de seksuele identiteit, maar ook de waarde die aan seks gehecht wordt, zijn afhankelijk van de sociale context waarin het gepresenteerd wordt.

3.6 Resumé

In dit hoofdstuk is zichtbaar wat de gevolgen van regelgeving op micro-niveau voor sekswerkers zijn. Uiteenlopende omstandigheden kunnen tot sekswerk leiden, maar het is te eenvoudig om er van uit te gaan dat in een sociaal economisch marginale positie er een vrije en bewuste keuze voor sekswerk wordt gemaakt, aangezien armoede door vrijwel elke sekswerker als belangrijkste motivatie aangevoerd wordt (Andrijasevic 2004; Gould 2008; Danailova-Trainor en Laczko 2010). De plaats of afdeling waar een sekswerker werkzaam is hangt af van hun sociale context en de mogelijkheid om dynamisch veranderingen aan te wenden. Door hun lichaam te instrumentaliseren en van seks een verhandelbaar object te maken, zijn zij in staat om de meest uiteenlopende sociale omstandigheden zoveel mogelijk te gunste van zichzelf te hanteren.

4 De onderhandelingsruimte van de sekswerker

Zoals eerder in deze thesis benoemt, behelst sekswerk doorgaans, door een lage sociaal economische positie, een element van kwetsbaarheid. De kwetsbaarheid werkt door op verschillende niveaus in de publieke en privé sfeer. Door hun lichaam in te zetten proberen sekswerkers met name in hun eerste levensbehoeften te voorzien en deze positie te overkomen. De handelingsruimte die zij hierin hebben is nauw verbonden met bestaande structuren die beperkend van karakter kunnen zijn. De *Agency* moet daarbij beschouwd worden binnen de sociale context en regimes (Espiritu 2003; Brennan 2004), waarbij de sociale context en regimes afgewogen kunnen worden ten opzichte van de handelingsvrijheid die een sekswerker heeft. De mogelijkheden in een situatie kunnen per land verschillen. De handelingsmogelijkheden zijn onder andere zichtbaar in de verschillende strategieën die sekswerkers inzetten om zichzelf weerbaar te maken tegen de beperkingen van de huidige regelgeving. Afhankelijk van de sociale context binnen een land en de positie die de sekswerker in de samenleving inneemt kan een sekswerker er onder andere voor kiezen om zonder pooier te werken of een langdurige relatie met een klant aan te gaan. In Zuid-Afrika waar de *agency* van de vrouwen beperkt wordt door de illegaliteit van sekswerk, is een macrostructurele benadering niet voldoende om de interne structuur en sociale dynamiek van migratie en mobiliteitsprocessen te benaderen (Espiritu 2003). Sekswerk maakt de betreffende vrouwen en hun familie economisch mobiel waardoor zij constant op en neer bewegen tussen armoede en een economisch 'stabiele' situatie. Hun economische positie is constant aan veranderingen onderhevig en daardoor fluide van karakter, wat maakt dat de groep niet bestudeerd kan worden als een homogene groep die mechanisch en uniform reageert op de mondiale machtsstructuren (Espiritu 2003:24). Verschillende personen zetten andere strategieën in afhankelijk van het *social capital* waar zij over beschikken. In een context van verhoogde mobiliteit en mondialisering schuilt een verlangen naar een beter leven en zetten sekswerkers weerbaarheidstrategieën in om hun positie in het dynamische machtsspel tussen sekswerker en klant of de overheid te sterken.

4.1 Machtsverhoudingen

De mondiale machtsverhoudingen kunnen leiden tot afhankelijkheidsposities binnen structurele krachten. Op nationaal niveau zijn machtsverhoudingen en afhankelijkheidsposities zichtbaar in de ongelijke toegang tot goederen. In Zuid-Afrika is dit te herleiden tot de geschiedenis die gekenmerkt wordt door ongelijke toegang en uitsluiting. De rijkdom van gelijke rechten, na de Apartheid, heeft voor veel vrouwen in Zuid-Afrika geen einde gemaakt aan armoede, ontheemding, werkeloosheid en geweld tegen vrouwen (Pandit 2002:73). Volgens Moffet (2006), die onderzoek deed naar verkrachting als sociaal narratief

in Zuid-Afrika, kan deze ongelijkheid in de gender verhoudingen inderdaad herleid worden naar de Apartheid. Niet vanwege het racistische *discours*, maar als bron van patriarchale controle (Moffet 2006:132). Er vindt een verschuiving plaats van dader naar beschermer, maar vrouwen blijven het lijdende voorwerp waarbij er voorbij wordt gegaan aan hun eigen zeggenschap en *agency*.

Foucault (Gaventa 2003:2) drukt de machtsverhoudingen- of structuren uit als *regimes* die in het dagelijkse leven zichtbaar zijn door leef- of gedragsregels. Hierbij is macht geen vaststaande entiteit, maar de belichaming van een historische sociale context. In Zuid-Afrika heeft de Apartheid het patriarchaat doen floreren (Moffett 2006:143) waardoor de ongelijke machtsverhoudingen tussen mannen en vrouwen zich verder hebben kunnen ontwikkelen en waardoor mannen en vrouwen vandaag de dag, geen gelijke kansen op een baan of huis hebben.

'Power is everywhere and comes from everywhere so in this sense is neither an agency nor a structure' (Foucault 1998: 63).

Foucault doelt hier op machtsverhoudingen binnen *structure* en *agency*, die afhankelijk van de verhoudingen constant onderhandeld worden. Foucault ziet macht in een relatie niet alleen als negatief aspect dat ingezet kan worden bij de onderdrukking van anderen, maar het kan ook een productieve en positieve kracht in de samenleving zijn (Gaventa 2003: 2). Seks geeft zowel macht aan diegene die het vraagt, maar ook aan diegene die het aanbiedt. Binnen de zakelijke relatie die een sekswerker met een klant aangaat hebben beiden macht over de handeling die uitgevoerd wordt en de betaling die daar tegenover staat.

De aanwezigheid van macht in zowel, een relatie tussen mensen, als in de verhouding tussen *structure* en *agency*, kan niet ontkend worden. *Structure* leidt tot de erkenning dat bepaalde levensomstandigheden niet gekozen kunnen worden, omdat er een ongelijke toegang tot goederen is. De macht is zichtbaar in het systeem van regelgeving waar een individu weinig vat op heeft. Hoe mensen hiermee omgaan is zichtbaar in de dynamiek van *agency* dat waarneembaar wordt in de wijze waarop de sekswerkers zich presenteren. De handelingsmogelijkheden van sekswerkers zijn afhankelijk van de sociale context en de gelegenheden van de sekswerker zelf. In relatie tot de politie kan het mogelijkheden bieden om je, als sekswerker, te presenteren als 'slachtoffer'. Terwijl het ten opzichte van klanten wellicht aantrekkelijker is om jezelf als 'aantrekkelijke sekswerker' te presenteren.

Hoewel Janssen (2007) in haar onderzoek naar Latijns-Amerikaanse vrouwen die in de Europese seksindustrie werken, aangeeft dat als vrouwen als slachtoffer gezien worden, hun *agency* of het vermogen om zelf te handelen, miskend wordt, laat De Wildt (2007) echter zien hoe Roemeense prostituees het 'slachtofferschap' inzetten om zich bewust te plaatsen binnen het sociale machtsveld. Waar Janssen (2007:213) voorbij wil gaan aan het

slachtoffervertoog door zich op *agency* te focussen, toont de Wildt (2007) welke handelingsmogelijkheden er binnen het begrip 'slachtoffer' liggen. Door zich als 'slachtoffer' te presenteren kan er in sommige landen gebruik worden gemaakt van bepaalde regelingen en hulpverlening.

Uit het vignet van Precious is zichtbaar hoe ook zij zich bewust als slachtoffer presenteerde waardoor zij gebruik maakte van de mogelijkheden, op het gebied van onderdak en financiële inkomsten. In feite is zij, door zich als slachtoffer te presenteren, een actief persoon die bepaalde keuzes maakt die van invloed zijn op haar leven. Er kan echter ook een noodzaak zijn aan de presentatie van 'slachtoffer' (Andrijavic 2003:4; De Wildt 2007). De Oost-Europese prostituees in het onderzoek van Andrijavic (2003) kunnen door deze representatie een verblijfsvergunning krijgen. Hoewel Precious binnen de grenzen van Zuid-Afrika migreerde, is er wel degelijk sprake van een noodzaak. Voorheen had zij een lage sociaal economische positie waardoor het elke dag een worsteling was om voldoende geld voor eten bij elkaar te krijgen. Het 'slachtofferschap' geeft haar een legitieme reden en de mogelijkheid om deze positie te overkomen. Bovendien wordt het 'slachtofferschap' sociaal geaccepteerd door de omgeving waarin zij nu woont en leeft. Precious heeft door haar eigen capaciteiten te limiteren de kans op hulp vergroot. In het opvanghuis zijn de medewerkers er namelijk van overtuigd dat zij gered moest worden. Als zij zich gepresenteerd had als sekswerker was zij voor deze hulp niet in aanmerking gekomen.

Ik ben mij er van bewust dat ik in het opvanghuis te maken had met vrouwen die getypeerd werden als slachtoffer omdat om opgevangen te kunnen worden, het vastgesteld moet zijn dat het daadwerkelijk om een slachtoffer gaat. Het vignet van Precious laat echter zien welke machtsverhoudingen er zijn binnen zowel *agency* als *structure* en dat zij daadwerkelijk over handelingsmogelijkheden beschikt.

4.2 Speelruimte

Los van de *agency* in relatie tot hulp en ondersteuning kan er bij handelingsmogelijkheden ook gedacht worden aan de relatie met klanten. Als er een overeenkomst wordt gesloten over de seksuele dienst wordt het lichaam tijdelijk van de klant (Marshall 1999; McLeod 2003), dat betekent echter niet dat er geen mogelijkheden voor de sekswerker zijn. Zo vertelde Rose mij dat zij klanten stimuleerde: *'If he is too slow I say: Ohhh baby, ahhh baby, you're doing good baby. Then he will come way easier, because he thinks he's the best'*. Rose stimuleerde haar klanten niet alleen met haar lichaam, maar ook vocaal om hem de illusie te geven dat hij ontzettend goed is in bed. Hierdoor komen sommige klanten sneller tot een orgasme en kon zij weer aan de kant van de weg gaan staan, opzoek naar nieuwe klanten. Sekswerkers beschouwen het schetsen van een illusie, door te acteren, als een belangrijk aspect van hun werk: hoe beter de performance, hoe sneller de klant opgewonden

raakt en hoe eerder hij weer 'buiten' staat (Jansen 2007:183). Het acteren is een van de eisen die aan de identiteit van sekswerkers die aan het werk zijn wordt gesteld en daardoor een belangrijke mogelijkheid om zichzelf te positioneren in de markt (Marshall 1999). Acteren is in deze sociale context niet zozeer het verdraaien van de werkelijkheid, maar de werkelijkheid beïnvloeden ten gunste van zichzelf. Antropologe Nencel (2001), die een studie maakte van prostituees in Lima, noemt dit wel een leugen, maar geeft daarbij echter wel aan dat dit *'the most intentional performance of the prostitute'* is (Nencel 2001:88). Zodoende zou een bestudering van de sociale context tijdens 'de uitvoering' van het leugen meer inzicht geven in de functie van dit leugen voor de representatie van de sekswerker (Janssen 2007:45). De sekswerker heeft met voorbedachten rade de handeling uitgevoerd en toont daardoor een van de mogelijkheden die er zijn in het contact met de klant. Brennan (2004) laat zien hoe de Dominicaanse vrouwen *agency* tonen door de verbeelding te gebruiken in de sociale praktijk. De vrouwen in Sosuá spelen in op het beeld dat de mannelijke toeristen van hen hebben en weten de toeristen op die manier enige tijd aan hen te binden. De 'relatie' biedt de vrouwen enige financiële stabiliteit en zekerheid. Brennan (2004) probeert hierdoor een genuanceerd beeld van de positie van de vrouwen in de seksindustrie te schetsen. De *agency* van Rose was in deze sociale context zichtbaar doordat zij de verbeelding van de man, het idee dat hij goed is in bed, inzette in de werkelijkheid door hem het gevoel te geven dat hij daadwerkelijk fantastisch was. Of het hierbij nu werkelijk gaat om een leugen of de waarheid die in het eigen voordeel verdraaid wordt is onbelangrijk ten opzichte van de *agency* die hierdoor zichtbaar wordt.

4.3 Overlevingsstrategieën

Naast de vervulling van de fantasie van de klant, zetten sekswerkers ook andere strategieën in om zichzelf weerbaarder te maken. De strategieën die een sekswerker kan inzetten, zijn afhankelijk van het *social capital* van elke individuele sekswerker. *Social capital* is 'a variety of different entities, with two elements in common: they all consist of some aspect of social structure and they facilitate certain actions by actors (whether personal or corporate) within the structure' (Coleman 1990 in Nieminen et al. 2008). *Social Capital* faciliteert, zo gezegd, de handelingen die een sekswerker kan maken. Hoewel er meerder specifieke elementen te onderscheiden zijn, kun je *social capital* in drie dimensies onder verdelen: sociale support, sociale participatie en netwerken en vertrouwen en reciprociteit (Nieminen et al. 2008:1). *Social capital* of sociaal kapitaal is een fenomeen dat lastig te meten is, wel kan ik laten zien hoe dit zichtbaar was in sociale connecties en relaties waarover de sekswerkers in Kaapstad beschikken. Het *social capital* is in elke sociale context op een andere manier zichtbaar, afhankelijk van hoe deze als strategie wordt ingezet.

In Kaapstad bestond de sociale support uit vrienden, familie en buren die elkaar helpen met het oppassen op elkaars kinderen, samen eten of waarschuwen bij gevaar. Sandy maakte dit duidelijk door aan te geven dat: *'I would never manage without her [sister in law FdL] she watches him [her son FdL] when I have to go to the shop, when I want to see my boyfriend or when I have to work'*. Zonder de hulp van haar schoonzus zou Sandy het naar eigen zeggen niet redden. Als zij niet kon rekenen op deze sociale support zou Sandy meer aan huis gebonden zijn en minder kunnen werken.

Naast de mogelijkheid om te werken stelt deze relatie haar ook in staat om sociaal te participeren. Het geeft haar de mogelijkheid om deel te nemen aan sociale activiteiten met anderen. De sociale participatie is voornamelijk zichtbaar in het contact met buren die veelal ook familieleden zijn, in de wijk of de township waar de sekswerkers wonen. Tegelijkertijd is er vaak ook een apart netwerk voor als zij aan het werk zijn dat doorgaans gescheiden is van het privé-netwerk en bestaat vaak uit collega's, vaste klanten en medewerkers van NGO's. De sekswerkers, hun vriendinnen of vrouwelijke familieleden helpen elkaar door boodschappen voor elkaar te doen, samen eten te koken of op elkaars kinderen te passen. Er ontstaat een vertrouwensband waarbij de sekswerkers weten dat zij kunnen rekenen op hun buren of familie. Vrijwel iedereen weet dat deze relatie wederkerigheid is. Zo delen de sekswerkers bijvoorbeeld na het werk hun inkomsten met hun zus of ze doen een boodschap voor de buurvrouw. *'I used to bring her [elderly neighbour FdL] fresh fish every time she watched my kids when I was at work'*. De oudere vrouw kon niet meer werken en had een klein pensioen, op deze manier hielpen de beide vrouwen elkaar. Het *social capital* bevindt zich impliciet in de relaties die de sekswerkers in privé –en werksituaties aangaan en de handelingsmogelijkheden die deze relaties met zich meebrengen.

Tijdens de werksituaties wordt het *social capital* zichtbaar in de volgende strategieën die sekswerkers inzetten om hun positie te versterken. Deze worden beschreven in: vriendinnen, langdurige relaties, geen pooiers en de relatie met medewerkers van NGO's.

4.3.1 Vriendinnen

Ofschoon de toename van het aantal vrouwen die in de seksindustrie werkzaam zijn leidt tot een vermindering van het onderlinge vertrouwen en het solidariteitsgevoel (Chapkis 2000:195-6) zijn sekswerkers niet alleen concurrenten, maar ook vriendinnen. De seksindustrie in Kaapstad heeft een aanzienlijk formaat, waarbinnen het onmogelijk is om iedereen te kennen. Toch ontstaan er vriendschapsrelaties die belangrijk zijn omdat zij steun bieden in geval van nood. Zo is Maria ooit 5 km naar huis en terug gelopen om geld te halen omdat Chanel een boete had gehad van de politie. De politie wilde haar niet laten gaan zolang zij die boete niet betaalde. Maria heeft toen het geld voor Chanel gehaald zodat zij toch de rest van het weekend aan het werk kon. Om te voorkomen dat de politie of gangsters

hun geld afpakken brengt soms een van de vriendinnen het geld tussendoor naar huis of naar een verstopplaats. Deze vriendschapsrelaties zijn belangrijk omdat er een element van wederkerigheid aan verbonden is. Beide vriendinnen weten dat zij elkaar kunnen vertrouwen en werken daarom nauw samen om onder andere hun veiligheid te vergroten. De vriendschap is zowel functioneel als persoonlijk. Alhoewel ze elkaar mogelijk tijdens hun werk leren kennen ontstaat er een persoonlijke vriendschap die ook een functionele waarde heeft. In deze vriendschap is er sprake van wederkerigheid, als de ene vriendin iets voor de ander doet dan kan zij in het vervolg, als zijzelf wat nodig heeft, ook hulp van de ander verwachten.

Deze strategie is ook zichtbaar in het delen van een telefoon met elkaar. Sommige sekswerkers kunnen geen telefoonkosten betalen, maar hadden een vriendin waarmee ze een telefoon deelden. Een telefoon is belangrijk omdat het de (vaste) klanten in staat stelt contact op te nemen met de sekswerker die zij preferen, als de sekswerker niet op haar vaste 'spot' te vinden is of als zij een afspraak willen maken voor een rendez-vous.

Vaak zijn er een paar sekswerkers die een vriendschappelijke relatie met elkaar onderhouden, tegelijk aan het werk zodat indien mogelijk er altijd een is waar ze op terug kunnen vallen. Dit stelt hen in staat om zoveel mogelijk af te stemmen op de sociale omstandigheden om hen heen.

4.3.2 Langdurige relaties

Naast vriendinnen is de vaste klant als strategie erg aantrekkelijk vanwege de stabiliteit die het biedt. Met de vaste klant wordt een soort langdurige relatie ontwikkeld. Sommige klanten vinden dit prettig omdat er iemand is waar zij altijd terecht kunnen. Voor de sekswerker is het voordeel dat zij altijd weet wanneer hij komt, wat hij wil en dat hij daarvoor betaalt. *'I had one client that I saw very often, he even paid me before we met. It gave me the opportunity to buy some new clothes and dress nicely for him. On most occasions we didn't even had sex'*. Faith had een 'relatie' met een klant die een erg drukke baan had, vaak wilde hij alleen na werktijd afspreken om zijn verhaal te kunnen vertellen. Hij had behoefte aan iemand die er voor hem was en naar hem luisterde. Voor Faith was dit een eenvoudige manier om geld te verdienen. Bovendien wist zij op den duur wat zij van hem kon verwachten en kon zij de illusie van zorg en om elkaar geven, in stand houden. Ook verkleinde dit de kans op geweld omdat hij vaak urenlang met haar wilde afspreken, waardoor zij geld verdiende zonder het risico op geweld te lopen. Als een klant zich gewelddadig gedraagt, is de kans namelijk klein dat het een vaste klant of 'relatie' wordt.

De klant heeft macht doordat hij betaalt, maar de meeste sekswerkers kunnen bepaalde seksuele handelingen weigeren, met uitzondering van de sekswerkers die voor een pooier werken of aan drugs verslaafd zijn. Daarnaast hebben zij ook een zekere macht over de

klant door de manier waarop zij zich representeert. Als 'begripvolle echtgenote of partner' kon Faith en haar vaste klant zich publiek vrijelijk bewegen om naar een restaurant of film te gaan.

In de langdurige relaties met klanten zijn de drie dimensies van *social capital* (Nieminen et al. 2008:1) waarneembaar. De klant geeft de sekswerker tijdens hun relatie namelijk support, maar voornamelijk in financiële zin. Er is wel degelijk sprake van sociale participatie als de klant haar mee neemt uit eten of als hij haar vraagt hem te vergezellen naar feesten, zoals Sam die ook als zij weer in Kaapstad was contact hield met enkele van haar klanten. Zodra zij wist dat zij weer naar het platteland ging, begon zij het contact te intensiveren en een rendez-vous te regelen. De dimensie van vertrouwen openbaart zich met name in de bekendheid met de vaste klant. De vertrouwensrelatie maakt dat de sekswerker het gedrag van haar vaste klant kan inschatten en hierop kan anticiperen. Het opbouwen, uitbreiden of onderhouden van langdurige relaties met klanten getuigen van doordachte of tactische *agency* (Vigh 2003 in Wijnsma 2010:47) en biedt een mogelijkheid tot het verder ontwikkelen van het *social capital* waar de betreffende sekswerker zich in onveilige situatie op kan beroepen.

Het kan gebeuren dat een 'relatie' met een vaste klant zich daadwerkelijk ontwikkelt tot een vaste relatie. Het voordeel hiervan voor de sekswerker is dat haar partner al op de hoogte is van haar beroep, waardoor zij hem niets hoeft uit te leggen. Ook geeft het soms de gelegenheid om minder te gaan werken, omdat de partner dan in de onderhoudskosten voorziet. Een sekswerker heeft hierdoor de sociale en financiële support die er binnen een relatie verwacht kan worden. Haar partner neemt haar mee naar zijn familie en vrienden, waardoor zij sociaal kan participeren en er is sprake van reciprociteit doordat beide partners er voor elkaar zijn.

4.3.3 Geen pooiers

Een al eerder aangehaalde weerbaarheidstrategie is het werken in een omgeving waar geen of nauwelijks pooiers aanwezig zijn. Niet elke sekswerker heeft de keus om zonder pooier te werken, maar zoals Gould (2008:21) aangeeft hebben de meeste van de sekswerkers in Kaapstad geen pooier. Hoewel een pooier ook bescherming biedt geeft het ontbreken ervan meer keuzemogelijkheden in het al dan niet mee gaan met de klant. Daarnaast heeft een sekswerker meer zeggenschap over de prijsbepaling. Ook Brennan (2004) laat zien dat de Dominicaanse sekswerkers een grote mate van controle hebben over hun werkomstandigheden omdat zij niet werkzaam zijn voor een pooier. Zij tonen *agency* door op soms op creatieve wijze klanten aan zich te binden.

Slechts enkele keren zag ik een 'vriendje' of pooier tijdens een van de outreach momenten. Terwijl zij naar ons toeliep, liep hij achter de bus langs om zo min mogelijk opgemerkt te

worden. Achter in de bus zaten drie sekswerkers die wij een lift naar een paar straten verderop gaven, toen hij langs liep begonnen zij minachtende geluiden te maken. Een van hen floot tussen haar tanden en zij: *'It's her boyfriend you know, if you can call it a boyfriend anyway'*, waaruit ik opmaakte dat de minachtende geluiden een negatief oordeel vertegenwoordigden. Opvallend was dat zij ook de enige sekswerker was die een zonnebril droeg ondanks de bewolking die er de hele dag hing.

Niet elke pooier is slecht voor de vrouwen die voor hem werken. Enkelen stonden open voor het gesprek en leken geïnteresseerd in wat de peer-educators vertelden over veilige seks.

Hoewel pooiers vaak ook de sekswerkers beschermen is het door het grotendeels ontbreken van pooiers veiliger, omdat velen van hen niet schromen enig geweld tegen de sekswerkers zelf in te zetten. In wezen trachten de sekswerkers aan de patriarchale onderdrukking in Zuid-Afrika te ontkomen door een omgeving te creëren waarin nauwelijks pooiers aanwezig zijn en zij onafhankelijk hun situatie proberen te verbeteren.

4.3.4 De relatie met medewerkers van NGO's

Ten slotte kunnen de sekswerkers gebruik maken van het contact met de medewerkers van verschillende NGO's. Hoewel het contact niet altijd even intensief is, weten veel sekswerkers dat zij bij hen terecht kunnen.

In de activiteiten wordt zichtbaar wat het onderscheid tussen de verschillende visies van Justice Acts en Sweat is. De medewerkers van Justice Acts geloven dat niemand zich wil prostitueren en dat seks iets is dat alleen binnen een huwelijk geconsumeerd dient te worden. Alle sekswerkers moeten om die reden 'gered' worden en kunnen daarbij rekenen op ondersteuning bij de opbouw van een nieuw leven. Onderdeel van het programma is het participeren in religieuze activiteiten en bijeenkomsten. Hoewel medewerkers aangeven open te staan voor andere religies dan het christendom, is dit tot op heden niet voor gekomen dat er een sekswerker met een andere of geen religieuze achtergrond werd opgenomen in het opvanghuis dat overigens nog maar enkele maanden bestaat. De medewerkers geloven dat elke sekswerker op een punt in haar leven verhandeld is en dus per definitie een 'slachtoffer' is, maar er is alleen ruimte voor diegene die recentelijk bevrijd zijn van hun handelaar.

Sweat daarentegen draagt voornamelijk uit dat ze er voor de sekswerkers zijn. Ongeacht of zij met het beroep willen stoppen of niet, waarbij zij uitgaan van de keuzevrijheid van een vrouw om als sekswerker te werken. De medewerkers strijden voor een menswaardige uitoefening en erkenning van het vak. De sekswerkers weten dat zij voor ondersteuning bij Sweat terecht kunnen en vragen ook regelmatig bijstand bij psychische, juridische of financiële kwesties.

Opvallend is dat er altijd wel een sekswerker is die bereid is namens of voor Sweat te spreken tijdens een bijeenkomst, congres of seminar. Terwijl de vrouwen die opgenomen waren in het opvanghuis van Justice Acts voornamelijk 'klagen' omdat zij zich (opnieuw) gebruikt voelen, aangezien hun levensverhaal ingezet wordt voor de financiering van het opvanghuis. Ongeacht de aanpak weten sekswerkers dat zij terecht kunnen bij medewerkers van NGO's voor ondersteuning en hulp in hun leven. De medewerkers vormen daardoor een rustpunt of stabiele factor in het soms onrustige of onzekere leven van sekswerkers. In feite is het een beschermde ruimte waarin ze de medewerkers kunnen vertrouwen.

4.4 Resumé

De handelingsmogelijkheden die de sekswerkers in Kaapstad hebben, zijn afhankelijk van hun *social capital*. De sociale relaties en ruimtes bieden een mogelijkheid om afhankelijk van de sociale context ingezet te worden. De sekswerkers kunnen hierbij gebruik maken van verschillende weerbaarheidstrategieën en laten zich niet vast zetten in vaststaande categorieën of beperkende *structuren*. Het *social capital* kan ingezet worden in machtsrelaties die fluïde van karakter zijn, waardoor zij constant aan veranderingen onderhevig zijn. De *agency* is in elke situatie aanwezig en wordt zichtbaar in de mogelijkheden die de specifieke context van Kaapstad biedt.

In dit hoofdstuk is duidelijk geworden dat sekswerkers niet zonder meer een lijdend voorwerp zijn, maar zelf controle over hun leven uitoefenen door de mogelijkheden die zij hebben bewust en context gebonden in te zetten.

5 Conclusie

In deze thesis heb ik geprobeerd een zo genuanceerd mogelijk beeld neer te zetten van de handelingsmogelijkheden die sekswerkers binnen de beperkende *structuren* hebben. In Zuid-Afrika heeft men disparate meningen over het al dan niet legaliseren van sekswerk en de consequenties daarvan voor het vermogen van sekswerkers zelf te beslissen over hun leven. De beperkende *structuren* worden gesymboliseerd door de huidige wetgeving, die nog stamt uit de tijd van de Apartheid, en onveiligheid bij het gebrek aan bescherming van de overheid.

Sekswork is in Zuid-Afrika onlosmakelijk verbonden met armoede. De vrouwen zetten hun lichaam in om deze armoede te overkomen en hun sociaal economische marginale positie te verbeteren. Net als bij de sekswerkers die Brennan (2004) beschrijft, geldt dat de economische consequentie meerdere kanten opwerkt en ook mogelijkheden binnen de *structure* van de mondiale wereld biedt. Binnen de context van toenemende mondialisering en mobiliteit ontwikkelen zich verlangens naar meer welvarend leven waarin zij zichzelf en hun kinderen kunnen onderhouden. De sekswerkers zetten hun lichaam in om naar dit leven, in sommige gevallen een fantasie, toe te werken en tonen daarmee hun *agency* binnen *structuren* die beperkend en dwingend van karakter zijn.

Om te commodificeren is er een bepaalde mate van objectivering van het lichaam nodig (Sharp 2000:293), sekswerkers doen dit door hun lichaam te instrumentaliseren en een onderdeel, '*the special toolbox*', verhandelbaar te maken. Deze wordt op uiteenlopende wijzen in verschillende sociale contexten ingezet. In hoofdstuk 2 is de kwetsbaarheid van sekswerkers op macro en meso-niveau zichtbaar. De *structuren* zijn zichtbaar in de regelgeving en maken een sekswerker juist kwetsbaarder voor seksuele aandoeningen en misbruik binnen machtsverhoudingen (Karim *et al.* 1995, Wojciki en Malala 2001). Naast regelgeving die hen beperkt in het veilig uitoefenen van hun beroep worden sekswerkers in de Zuid-Afrikaanse samenleving enorm gestigmatiseerd wat maakt dat het academische *discours* dat gaat over de machtsdynamiek en het handelingsvermogen van sekswerkers, ver verwijderd is van het *discours* in de samenleving waar prostitutie of sekswork gezien wordt als ultieme objectivering van het vrouwelijke lichaam in een patriarchale samenleving (Janssen 2007:199). Zuid-Afrika is een samenleving waarin, door de geschiedenis heen, niet iedereen gelijke toegang had tot diensten die de staat leverde. Wat resulteerde in grote ongelijkheden binnen de machtsdynamiek in sociale relaties. Sekswerkers hebben door seks te instrumentaliseren mogelijkheden gecreëerd waarin zij keuzes kunnen maken over het eigen handelen.

Uit hoofdstuk 3 blijkt dat het overgrote deel van de motivaties verweven is met een lage sociaal economische klasse die gekenmerkt wordt door pure armoede. Ondanks de traumatische ervaringen, waarin verkrachting niet ongebruikelijk is, kiezen zij ervoor hun lichaam in te zetten om de armoede te overkomen. Het succes van de instrumentalisatie van seks is nauw verweven met de disciplineren van het lichaam. De representatie van het lichaam heeft invloed op het aantal klanten die zij daarmee aantrekken. Door de disciplineren van hun lichaam scheppen sekswerkers de condities waarin zij hun werk zo preferabel mogelijk kunnen uitvoeren en zo min mogelijk seksuele handelingen uitvoeren voor zoveel mogelijk geld.

In hoofdstuk 4 wordt duidelijk dat de *agency* van de sekswerkers zichtbaar is in het *social capital* dat zij bewust inzetten om zichzelf in uiteenlopende situaties weerbaar te maken. De vier belangrijkste strategieën, vriendinnen, langdurige relaties, geen pooiers en het contact met medewerkers van NGO's worden ingezet om met de alledaagse beslommingen om te gaan. In het contact met overheid, klanten en de hulpverlening ontstaat er een speelruimte waar sekswerkers de context kunnen verdraaien ten gunste van zichzelf. *'The most intentional performance of the prostitute'* (Nencel 2001:88), laat zien dat in deze ruimte impliciet de handelingsmogelijkheden van sekswerkers verborgen liggen. Afhankelijk van hoe deze gerepresenteerd worden in verschillende sociale contexten kan een sekswerker bewuste keuzes maken bij de inzet van haar mogelijkheden. Bestaande machtsverhoudingen die hun herkomst vinden in de geschiedenis van Zuid-Afrika impliceren negatieve consequenties voor vrouwen (Pandit 2002; Moffet 2006), maar afhankelijk van de sociale context wordt er over machtsverhoudingen onderhandeld en delven sekswerkers niet zonder meer het onderspit.

Een jaar na het WK 2010 zijn de consequenties van een wereldgebeurtenis beperkt en lijkt de situatie weer hetzelfde te zijn als de jaren ervoor. Ongeacht de invloed van het WK 2010 representeren sekswerkers zich in elke sociale context verschillend en laten zij zien welke handelingsmogelijkheden zij binnen machtsrelaties hebben. Steeds vaker betreden sekswerkers het publieke debat waar zij verzoeken om erkenning en rechten waardoor zij hun beroep veilig zouden kunnen uitoefenen.

Veel mensen, feministen, NGO's, professionals en politici hebben een sterke mening over of een sekswerker al dan niet slachtoffer is. Voor mij is het belangrijk geweest om de mening van sekswerkers zelf als uitgangspunt te nemen. Behalve diegene die aangaven slachtoffer van mensenhandel te zijn, heeft geen enkele sekswerker zich als slachtoffer van haar situatie gepresenteerd. Voor velen geldt dat er genoeg traumatische gebeurtenissen in hun leven hebben plaats gevonden, waardoor zij zichzelf als slachtoffer zouden kunnen

identificeren. In werkelijkheid lijkt het een tegenreactie opgeroepen te hebben en willen steeds meer sekswerkers erkenning en bescherming van hun beroep. Ik heb bewondering voor de enorme veerkracht waarmee de sekswerkers die ik ontmoet heb omgaan met de (soms nare) ontwikkelingen in hun leven en over het algemeen positief in het leven staan.

Reflectie

Voor het onderzoek heb ik voornamelijk 'vluchtige' korte contacten met sekswerkers gehad. In zekere zin past dit bij mijn onderzoeksgroep omdat hun werk, sekswerk, gekenmerkt wordt door vluchtige, korte en tijdelijke momenten met klanten. Overigens betekent dit niet dat een sekswerker niet in staat is om duurzame, langdurige relaties aan te gaan. Ook ik heb ondanks de vele korte contacten met enkele sekswerkers langdurig contact gehad.

Het onderzoek naar de handelingsmogelijkheden, of agency, van sekswerkers in Kaapstad bracht met zich mee dat ik over onderwerpen sprak die gevoelig kunnen liggen. In tegenstelling tot mijn verwachtingen waren sekswerkers open en hadden weinig moeite om over onderwerpen als seks, seksualiteit, verwachtingen en dergelijke te praten. Wel heb ik geprobeerd omdat voornamelijk in een informele setting te doen om te voorkomen dat er informatie verloren zou gaan. In Kaapstad is er geen gelijke toegang tot goederen waardoor ik vrijwel direct werd geconfronteerd met ongelijkheid en onrecht, maar het leek alsof ik hier meer moeite mee had dan de vrouwen zelf. Hoewel het soms wel lastig was om de balans te vinden en daar als onderzoeker te zijn en niet als 'hulpverlener'. Het was prettig dat een informant achteraf aangaf dat mijn oprechte interesse haar al veel had gedaan. Ofschoon ik het soms lastig vond om me te positioneren ging ik uit van de kracht van de vrouwen, omdat zij dit wilden. Wel heb ik geleerd dat 'krachtig zijn' niet betekent dat iemand geen ondersteuning nodig heeft. Soms vraagt het net zo veel kracht om daar om te vragen.

Ik heb geprobeerd om te laten zien hoe de kwetsbaarheid zichtbaar is in het leven van de sekswerkers, zonder af te doen aan hun veerkracht. In deze thesis heb ik geprobeerd om zowel erkenning aan het handelingsvermogen van sekswerkers, als aan de beperkingen die zij ervaren, weer te geven.

Glossarium

CBD	Central Business District
CTC	Counter Trafficking Coalition
DAGGA	Cannabis, weed
IOM	International Organisation of Migration
ISS	Institute of Security Studies
Justice Acts	Justice Alliance of Christians Against Trafficking Acts
NGO	Non Governmental Organisation
NPA	National Prosecution Authority
NPO	Non Profit Organisation
SACTAP	Southern African Counter Trafficking Assistance Programme
Sisonke	Sex Workers Movement
STOP	Stop Trafficking of People
SWEAT	Sex Worker Education and Advocacy Taskforce
TIC	Drugs, crystal meth, methamphetamine
Women's Legal Centre	Centre to advance women's rights by conducting constitutional litigation and advocacy on gender issues
Labour Appeal Court	Rechtbank voor arbeidszaken

Bibliografie

Appadurai, A.

1990 'Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy', *Public Culture*, 2(2):1-24.

1996 *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Andrijasevic, R.

2004 'Trafficking in Women and the Politics of Mobility in Europe', Proefschrift, Universiteit Utrecht.

Askola, H.

2007 'Voilence against Women, Trafficking, and Migration in the European Union', *European Law Journal*, 13(2):204-217.

Bauman, Z.

1998 *Globalization: The Human Consequences*. Cambridge: Polity Press.

Brennan, D.

2004 *What's love got to do with it?: Transnational Desires and Sex Tourism in the Dominican republic*. Durham en London: Duke University Press.

Campbell, C.

1991 'Prostitution, AIDS, and preventive health behaviour', *Social Science & Medicine*, 32 (12):1367- 1378.

Carpenter, B.

1994 'The Dilemma of Prostitution for Feminists', *Social alternatives*, 12:25-29.

Chapkis, W.

2000 'Power and Control in the Commercial sex Trade'. In R. Weitzer (Ed.). *Sex for Sale. Prostitution, pornography, and the sex industry*, 203-216. New York & London: Routledge.

Chiang, H.H.

2010 'Liberating sex, knowing desire: *scientia sexualis* and epistemic turning points in the history of sexuality', *History of Human Sciences*, 23(5):42- 69.

Danailova – Trainor, G., Laczko, F.

2010 'Trafficking in persons and development towards greater policy coherence',
International Migration, 48(4):38- 83.

Dewalt K., & Dewalt B.

2002 *Participant Observation: A Guide for Fieldworker*. Oxford: AltaMira Press

Eriksen, T. H.

2007 *Globalisation: The Key Concepts*. Oxford: Berg.

Espiritu, Y. Le

2003 *Home Bound: Filipino American Lives across Cultures, Communities, and Countries*.
Berkeley: University of California Press.

Foucault, M.

1998 *The History of Sexuality: The Will to Knowledge*. London: Penguin.

Gaventa, J.

2003 *Power after Lukes: a review of the literature*. Brighton: Institute of Development
Studies.

Gibran, K.

1923 *The Prophet*. Borzoi Book: Alfred A. Knopf Inc.

Giddens, A.

1979 *Central Problems in Social Theory: action, Structure and Contradiction in Social
Analysis*. London: The Macmillan Press Ltd.

Gould, C.

2008 *Selling sex in Cape Town, sex work and human trafficking in a South African city*.
Cape Town: Institute for Security Studies.

Hennig, J, Craggs, S, Lackzo F, Larsson F.

2007 *Trafficking in Human Beings and the 2006 World Cup in Germany*. GenEva:
International Organisation for Migration.

Inda, J.X., & Rosaldo, R. (eds)

2008 *The Anthropology of Globalization*. Malden: Blackwell Publishing Ltd.

Janssen, M.

2007 *Reizende sekswerkers: Latijns-Amerikaanse vrouwen in de Europese prostitutie*. Apeldoorn: Het spinhuis.

Karim, Q.A., Soldan, K., & Zondi, M.

1995 'Reducing the risk of HIV infection among South African Sex Workers: Socioeconomic and Gender Barriers', *American Journal of Public Health*, 85(11):1521- 1525.

Kempadoo, K. & Doezema, J.(eds.)

1998 *Global Sex Workers: Rights, Resistance, and Redefinition*. New York: Routledge.

Kennedy, R.

2010 'Zuid-Afrika na het WK: Doel bereikt?', *Tribune*, 46(10): 22- 26.

Küppers, C.

2011 *Victim or perpetrator? Feminist perspectives on sex work and sex workers standpoints*. Gepubliceerd paper Ludwig-Maximilian Universiteit Munich.

Langenberg, M.

2011 *Soccer and Sex*. A polyvocal case study of the effects of the FIFA world cup 2010 on South Africa's sex industry. Gepubliceerde Masterthesis Radboud Universiteit Nijmegen.

Luiz, J.M. en Roets, L.

2000 'On Prostitution, STDs and the Law in South Africa: The State as a Pimp', *Journal of Contemporary African Studies*, 18(1):21- 38.

Marshall, S.E.

1999 'Bodyshopping: The case of Prostitution', *Journal of applied Philosophy*, 16(2):139- 150.

McLeod, E.

2003 'Prostitutes' working conditions in R. Matthews and M. O'neil (Eds.). *Prostitution*, 145- 188. Aldershot [etc.]: Ashgate/Dartmouth.

Moffett, H.

2006 'These Women, They Force Us to Rape Them: Rape as Narrative of Social Control in Post-Apartheid South Africa', *Journal of Southern African Studies*, 31(1):129- 144.

Nagel, J.

2003 *Race, ethnicity, and Sexuality*. New York: Oxford University Press, Inc.

Nencel, L.

2001 *Ethnography and Prostitution in Peru*. London: Pluto Press.

Nieminen, T., Martelin, T., Koskinen, S., Simpura, J., Alanen, E., Härkänen, T. en Aromaa, A.

2008 'Measurement and socio-demographic variation of social capital in a large population-based survey', *Social Indicators Research*, 85:405- 423.

Pandit, S.

2002 'Women and Oppression in South Africa', *Journal of Gender Studies*, 11(1):67- 78.

Parreñas, R. S.

2005 *Children of Global Migration; Transnational Families and Gendered Woes*. Stanford: Stanford University Press.

Roos, L.

2008 *Weibliche Körper im Fluss des Globalen Kapitalismus*. Een onderzoek naar de straatprostituees in Berlijn. Gepubliceerde Masterthesis Universiteit Utrecht.

Scheper-Hughes

2002 *The Global Traffic in Human Organs*. In *The Anthropology of Globalization* (pp. 270-308). J.X. Inda en R. Rosaldo (Eds.). Oxford: Blackwell Publishing.

Seekings, J.

2000 'Introduction: Urban Studies in South Africa after Apartheid', *International Journal of Urban and Regional Research*, 24(4):832- 840.

Sharp, L. A.

2000 'The Commodification of the Body and it's Parts'. *Annual Rev. Anthropology*, 29:287-328.

Tomlinson, R en Krige S.

1997 'Botshabelo: Coping with the Consequences of Urban Apartheid', *International Journal of Urban and Regional Research*, 21(4):691- 705.

Ward, V. en Kamsteeg, F.

2006 'Window onto a World of waste: cultural aspects of work in South Africa, *Anthropology Southern Africa*, 29(1/2):58- 66.

Wasserman, H.

2009 'Learning a new language: Culture, ideology and economics in Afrikaans media after apartheid', *International Journal of Cultural Studies*, 12(1):61- 80.

Wildt, R. de

2007 *Tasten in het Duister*. Een onderzoek naar de handelingsmogelijkheden van Roemeense straatprostituees in Rome. Gepubliceerde Masterthesis Universiteit Utrecht.

2009 'Tasten in het duister: Roemeense prostituees in Rome' in Pijl, Y van der, Raven, D., Brouwer, L. en Oude Breuil, B.C. (red), *Antropologische vergezichten: Mondialisering, migratie en multiculturaliteit*. Amsterdam: Aksant.

Weitzer, R.

2006 'Moral Crusade Against Prostitution'. *Society* 43: 33- 39.

Wimmer, A.

2002 *Nationalist exclusion and ethnic conflict: Shadows of modernity*. United Kingdom: Cambridge University Press.

Wijnsma, I.

2010 *Strategieën van de straat*. Een studie naar het lichaam als (onder)handelingsmiddel van meiden in de jeugdprostitutie in Down Town Vancouver. Gepubliceerde Masterthesis Universiteit Utrecht.

Wojcicki J. & Malala, J.

2001 'Condom use, power and HIV/RISK: sex workers bargain for survival in Hillbrow ` /Joubert Park/Berea, Johannesburg', *Social sciences & Medicine*, 53:99- 121.

Wonders, A, Michalowski, R.

2001 'Bodies, Borders, and Sex Tourism in a Globalized World: A Tale of Two Cities- Amsterdam and Havana', *Caliber*, 48(4):545- 571.

Internetbronnen

Burger, D.

2010 South Africa: History. http://www.info.gov.za/aboutsa/history.htm#end_apartheid
South African Government Information (augustus2011).

CoRMSA, Consortium for Refugees and Migrants in South Africa

2006 Summary of Key Findings: Refugee Protection in South Africa.
<http://www.cormsa.org.za/wp-content/uploads/2008/06/ncra06.pdf> (januari 2011).

Gaura, D.

2010 Sex work.. legalise it! Sweat.
http://www.Sweat.org.za/index.php?option=com_k2&view=item&id=43:workplace-flexibility-at-the-white-house (januari 2011).

IOM, International Organisation of Migration

2007 Counter-Trafficking. <http://www.iom.org.za/CounterTrafficking.html> (augustus 2011).

Koblenko, V.

2010 Hopelijk heeft Zuid-Afrika iets aan het WK. Trouw.
http://www.trouw.nl/opinie/article2972598.ece/Hopelijk_heeft_Zuid-Afrika_iets_aan_het_WK.html
(januari 2011).

Madlala-Routledge, N.

2010 Don't let sex slavery turn South Africa into a pimp state. Times Live.
<http://www.timeslive.co.za/opinion/letters/article488710.ece/Dont-let-sexslavery-turn-South-Africa-into-a-pimp-state> (december 2010).

OneWorld

2010 Kan Zuid-Afrika mensenhandel aanpakken?
http://www.oneworld.nl/Nieuws/article/24928/Kan_Zuid-Afrika_mensenhandel_aanpakken_ (januari 2011).

Schuurman, L.

2010 'Flashen' voor dollars riskante business tijdens WK. OneWorld.

http://www.oneworld.nl/Dossiers/Dossier_Sport/article/25823/Flashen_voor_dollars_riskante_business_tijdens_WK (januari 2011).

Sikhakhane, J.

2010 Zuid-Afrika vreest meer mensenhandel door WK-voetbal. Mondiaal Nieuws/Africa News. <http://www.mo.be/artikel/zuid-afrika-vreest-meer-mensenhandel-door-wk-voetbal>;

http://www.africanews.com/site/list_message/26786 (januari 2011).

South Africa Info

2008 Black economic empowerment.

<http://www.southafrica.info/business/trends/empowerment/bee.htm> (januari 2011).

Sweat

z.j. Sweat. <http://www.Sweat.org.za/> (januari 2010).

UNDOC

z.j. United Nations Convention against Transnational Organized Crime and its Protocols.

<http://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CTOC/index.html> (januari 2011).

United Nations, Treaty Collection

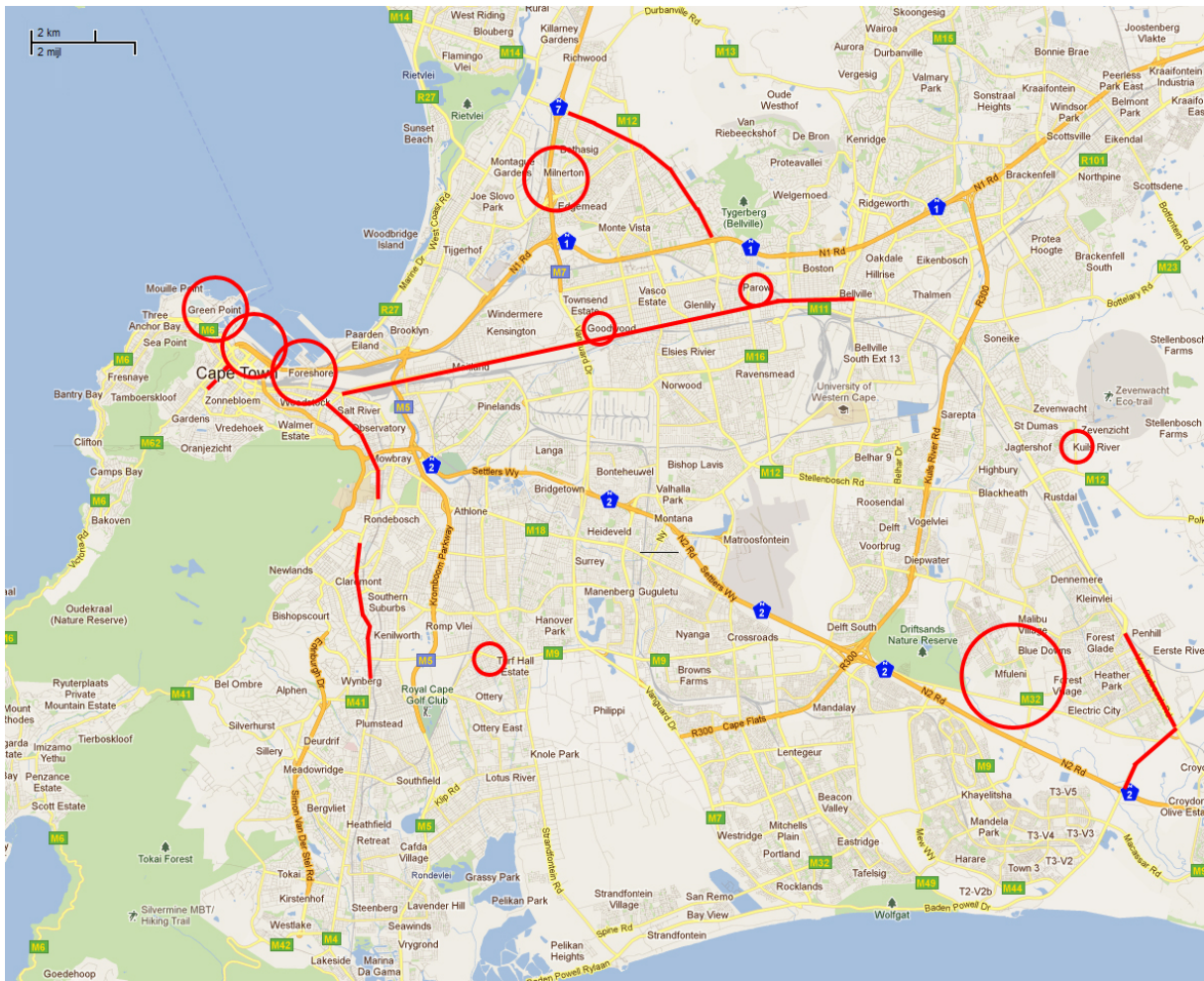
2011 Chapter 12.a Palermo Protocol.

http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-12-a&chapter=18&lang=en
(augustus 2011).

Bijlagen

Bijlage 1: Kaart van Kaapstad

De rode gebieden geven aan waar sekswerkers werkzaam zijn.

Bron: Google Maps, 2011

Bijlage 2: Wet sekswerk in Zuid-Afrika

Government Gazette, 14 December 2007, No.32 of 2007: Criminal Law (Sexual Offences and Related Matters) Amendment Act, 2007

Sexual Offences Act

Act 23 of 1957

Extent of repeal or amendment

1. The amendment of section 1 by the insertion after the definition of "court" of the following definition: "female" means a female person 18 years or older;

2. The substitution of subsection (1) of section 12A for the following subsection:

"(1) Any person who, with intent or while he reasonably ought to have foreseen the possibility that any person, who is 18 years or older, may have unlawful carnal intercourse, or commit an act of indecency, with any other person for reward, performs for reward any act which is calculated to enable such other person to communicate with any such person, who is 18 years or older, shall be guilty of an offence",

3. The amendment of section 19 by the substitution for the following section:

"19. (1) Any person who-

(a)] entices, solicits, or importunes in any public place for immoral purposes]; or

(b) wilfully and openly exhibits himself or herself in an indecent dress or manner at any door or window or within view of any public street or place or in any place to which the public have access],

shall be guilty of an offence.

(2) Any person 18 years or older who wilfully and openly exhibits himself or herself in an indecent dress or manner at any door or window or within view of any public street or place or in any place to which the public have access. shall be guilty of an offence."

4. The amendment of section 20 by the-

(a) substitution for subsection (1) of the following subsection:

"(1) Any person who-

(a) knowingly lives wholly or in part on the earnings of prostitution; or

[aA) has unlawful carnal intercourse, or commits an act of indecency, with any other person for reward; or

(b) in public commits any act of indecency with another person; or]

(e) in public or in private in any way assists in bringing about, or receives any consideration for, the commission by any person of any act of indecency with another person, shall be guilty of an offence."; and

(b) insertion after subsection (l) of the following subsection:

(1a) Any person 18 years or older who-

(a) has unlawful carnal intercourse, or commits an act of indecency, with any other person for reward; or

(b) in public commits any act of indecency with another person, shall be guilty of an offence."

5. The substitution for section

"22 of the following

section:

"22. Penalties

Any person who is convicted of an offence under the provisions of this Act for which no special penalty is prescribed, shall be liable-

(a) in the case of an offence referred to in section 2 or 20(1)(a) or [(aA)] (1A)(a), to imprisonment for a period not exceeding three years with or without a fine not exceeding R6000 in addition to such imprisonment;

[(b) in the case of an offence referred to in section 9(1), to imprisonment for a period not exceeding five years, or, if the child concerned is a boy under the age of 14 years or a girl under the age of 12 years for life;]

(c)

(d) in the case of an offence referred to in section [11.] 12A [or 18], with a fine, or imprisonment for a period not exceeding five years;

(e) in the case of an offence referred to in section 10 or 12(1) [or 13(1)], to imprisonment for a period not exceeding seven years;

(f) in the case of an offence referred to in section [14(1). 14(3). 15 or] 17, to imprisonment for a period not exceeding six years with or without a fine not exceeding R12 000 in addition to such imprisonment;

(g) in the case of an offence referred to in section [ISA, 19, 20(1)(b) or (c), or 20A(1),] 19 or 20(1)(c) or (1A)(b) to a fine not exceeding R4 000 or to imprisonment for a period not exceeding two years or to both such fine and such imprisonment."

7. The repeal of sections 9, 11, 12(2) 13, 14, 15, 18. 18A and 20A.

Bijlage 3: Palermo Protocol

Palermo Protocol, Protocol to Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially women and Children

Article 3

Use of terms

For the purposes of this Protocol:

(a) "Trafficking in persons" shall mean the recruitment, transportation, transfer, harbouring or receipt of persons, by means of the threat or use of force or other forms of coercion, of abduction, of fraud, of deception, of the abuse of power or of a position of vulnerability or of the giving or receiving of payments or benefits to achieve the consent of a person having control over another person, for the purpose of exploitation. Exploitation shall include, at a minimum, the exploitation of the prostitution of others or other forms of sexual exploitation, forced labour or services, slavery or practices similar to slavery, servitude or the removal of organs: (b) The consent of a victim of trafficking in persons to the intended exploitation set forth in subparagraph (a) of this article shall be irrelevant where any of the means set forth in subparagraph (a) have been used: (c) The recruitment, transportation, transfer, harbouring or receipt of a child for the purpose of exploitation shall be considered "trafficking in persons" even if this does not involve any of the means set forth in subparagraph (a) of this article: (d) "Child" shall mean any person under eighteen years of age.

